

A. M. Vill. n.º 157. Mano de órdenes de 1772 (dos folios sueltos, entre los fols. 44 y 45 del documento). No se transcribe.

LIV

1854. Enero, 11. Villarreal.
Se solicita autorización para plantar moreras, en lugar de álamos, en las cunetas de la Carretera Real.

«Se acordó el que se eleve una comunicación al Director de Caminos solicitándole el que de su consentimiento para que las cunetas de al Carretera Real, en donde sea tierra de riego, puedan plantarse moreras costeadas por los dueños de las tierras colindantes, en lugar de los álamos que se intenta plantar.»

A. M. Vill. n.º. 118. Actas (2.ª. parte) 1854. Fol. 6 v.º.

I

PARAULES PRELIMINARS DE G. COLON

Es costum dels qui escriuen pròlegs començar comparant llur pròpia insignificància amb la personalitat notòria de l'autor del llibre. No vull caure en el tòpic. Prou sé que Josep M. Doñate Sebastià és força conegut entre els historiadors valencians (i també no valencians); però fins ara no havia fet cap incursió al camp de la filologia, que és aquell en el qual jo modestament em moc. I és per mi un motiu de satisfacció, mitjançant aquestes paraules, donar-l'hi la benvinguda.

No m'escaurà parlar de la seva tasca com a escultor i gravador, ni tampoc no em referiré als treballs que ha dut a terme sobre la història del paper a València, tot i que són realment notables. M'interessa l'arxiver. Fa molts anys que vaig seguit l'activitat d'En Doñate al front de l'arxiu de Vila-real i admirant el profit que en treu. Infatigablement, un darrer l'altre, ha publicat estudis, solidament documentats, sobre el passat del seu poble i de tota la Plana castellonenca, els quals en part són ara recollits en els quatre volums dels seus *Datos para la historia de Villarreal*. El títol és modest; estic segur que qualsevol historiador d'alta volada hi podria aprendre bona cosa. Però sobre tot constato que els romanistes i els investigadors de la llengua disposem ací d'una pedrera abundant. Jo sovint hi he espigolat qualche vell mot, una forma curiosa. Ara bé, el que cal és que els lexicògrafs del nostre domini lingüístic despullin sistemàticament el cabal que En Doñate posa a llur abast.

En un camp com el de la llengua, on regna, a València en particular, el desgavell més gran, tots guanyaríem si podríem arguments en les dades incontrovertibles dels nostres tresors arxivístics. Cert és que mantia vegada l'erudit con-ciencios a casa nostra ha de passar per la recança que les revistes no li admeten massa documents, les peces d'autenticació són considerades lletra menuda... I em consta que En Doñate s'ha trobat amb aquests refusos. Voldria aprofitar

l'avinentesa de les paraules preliminars per expressar el desig que hom publiqui moltra lletra menuda treia, dels arxius valencians.

Ens hem de congratular que el nostre autor s'hagi finalment decidit a reglar en forma de vocabulari alguns dels mots que ha anat trobant en el curs de les seves recerques i que els hagi acompanyat del context necessari.

Aquest treball ha estat guardonat amb el premi de la *Fundació Huguet*. Això em porta el record d'En Gaetà Huguet, castellonenc benemèrit, com n'hi ha pocs. Quan, vers l'any 1950, jo feia enquestes pels pobles de la Plana i del Maestrat em va rebre algunes setmanes al seu mas de Vilafamés i allà vaig «plantar el meu real», mentre explorava la rodalia. Cada volta que tornava d'una excursió dialectològica em demanava, ple de curiositat, quines noves paraules hi havia dur; i la conversa és descabellada sempre sobre la ufana esponerosa de la nostra parla. L'atorgament de la distinció al bell recull d'En Doñate Sebastià correspon exactament als propòsits del recordat fundador del premi. Quin goig li hauria fet de comprovar, ara de debò, la riquesa d'aquest vocabulari!

Es d'esperar que els estudiosos sabran valorar tals preciosos testimonis de la llengua antiga. Tant de bo l'exemple present esperoni altres arxivers que ens ofereixin obres semblants. I encara tant de bo que el mateix Doñate segueixi recopilant dades lexicals i ens en forneixi ben prest un nou tast.

Passant els ulls pel repertori, l'atenció del lingüista és sollicitada constantment. Deixeu-me prendre a l'atzar un mot. Serà el verb *esqueixer*, documentat en els comptes dels anys 1553-1554: «... faena de *squeixer* la dita cèquia». De bades cercarem en les grans obres lexicogràfiques el nostra vocable. Vet ací doncs ja un guany, sobretot si pensem que l'autor ha sabut interpretar perfectament el sentit de 'desbrossar i netejar les parets de les séquies'. Car, en efecte, som davant un derivat de *queixer*, el qual tant a la Plana i l'Horta de València com al català de Lleida significa encara, sota la forma *caixer*, la paret d'una séquia (vegeu *DCVB*, s. v. *caixer*). També En Doñate ens n'ha proporcionat, en un altre lloc, un exemple vila-realenc del 1595: «... ates y considerat que tots los moliners y arrendadors dels molins per voler pendre e tenir molta aygua pera molre passen moltes vegades los limits de la vila, lo qual es en gran perjudi de dites séquies, per ço que estan a perill de rompre algun *queixer*, ferse *burros* y perdre la aygua per portells y talponeres, per lo gran regolt fa la dita séquia tapant ells la almenara...» (*Datos para la historia*, op. cit., Vila-real, 1977, p. 194, § 320). La família de *queixer* i derivats, la qual remunta a *CAPSA* (o més exactament a *CAPSEU + -ARU), roman així perfilada i aclarida. Afegim que els testimoniatges que posem fins avui eren més aviat boirosos, mal datats o localitzats (vegeu *DCVB*, s. v. *queixer*; *Dicc. Aguiló*, s. v. *caer*). Encara faré remarcar que el present vocabulari permet desbarjar el dubte sobre l'accentuació del mot *burros*, que surt en el fragment suara adduït i que sembla més o menys sinònim de *queixer*. El document copiat sota el lema *burro*, dels anys 1549-1550, diu *burrons*, en plural; per tant el singular reclama clarament l'accentuació *burro*. El sentit fa pensar en una mena d'obstacle per l'aigua, el qual

s'ha congriat de manera espontània al llit de la séquia a causa de l'acumulació de pedres i altre runam.

Però no vull continuar, malgrat la temptació. Val més que el lector s'entindri si aviat per aquests textos i frueixi de la varietat lexical d'una comarca valenciana. Josep M. Doñate Sebastià s'ha merescut el nostre agraïment. Jo només pretenia ací ésser el primer a felicitar-lo per aquest apreciable servei.

Batlleu, 4 de gener de 1980.

GERMÀ COLON DOMÈNECH

II

JUSTIFICACIÓ

Heus ací, alfabèticament ensamblades, unes quantes relíquies de la llengua. Presentar-les, no ens anima altre propòsit que el d'enriquir-la un poc, si s'escau, amb el seu propi cabdal; el que li havia fugit per la talponera del temps. Cada pedra fa paret i sols amb aquest punt de vista l'aportació nostra no pecarà de pobra.

Fa ja temps, molt de temps, que pensàvem fer açò. Des dels primers passos que hem donat pels nostres arxius, i principalment pel de Vila-real, que hem furgat més a fondo, cada volta que una locució fora de ús, altres vegades precisament pel fet colpidor que, resistint al temps, estigués encara viva i lluenta en la comarca, en el parlar de cascan jorn; cada volta que un mot desconegut ens feria l'orella i no li trobàvem solució als diccionaris moderns, pensàvem en el molt que li devíem al nostre lèxic tots aquells que estàvem en condicions de fer-li una ofrena. Per tal com no cal escudar-se en les indiscutibles autoritats que han estat i estan participant en la confecció del monument a la nostra llengua. Tenen ells prou feina en arregar, en fixar allò que encara viu i, en arribant a la nostra llavor, revisar-la, estudiar-la (per veure si aleshores resulta profitosa, o profitable almenys. La investigació pacient i quotidiana sobre els manuscrits corcats escapa a llur tasca. És nostra, dels que, per molts i amb intencions en els que no juga sempre la filologia, xafem, roseguem, a la manera de les rates, a les que havem desplaçat dels racons de les nostres cases de Cort, aquests papers groguencs, però més encara esgrogueïts, missatgers d'un passat que devem enlairar. I d'aquell passat gloriós (i no precisament per passat, per complir amb el tòpic ens hauria basat calificar-lo de millor) són totes aquestes expressions, aquesta terminologia, aquests mots sovint tan gràfics, que els antics empraven amb la naturalitat i la gràcia que els donava la senzilla transposició del llenguatge parlat al paper oficial, al llibre d'acords, a la llibreta de comptes. Més tard,



en iniciar ja seriosament el treball, hem pogut comprovar quantes són les institucions de dret vell que, per la mateixa raó, no han estat encara recollides, o en la millor ocasió, documentades. Unes són purament locals; altres tenen un àmbit comarcal i fins n'hi ha d'extensió regnicòla, per més que, com sempre aleshores succeïa, estiguen revestides d'un lleu matís casolà. Les més, com hem dit, en desuetud a hores d'ara, però dignes d'ésser estudiades. El *Generaler*, per exemple, no hi és avui, però tampoc, malauradament, de *Diputació del General del Regne*, i l'un i l'altre són carn del nostre poble, història viva.

La tipologia dels documents emprats és variada. Però, dominen dos d'ells per llur abundància i continuïtat, així com per un altre factor que cal sempre tenir en compte: la idoneïtat. Són aquests el *Manual de Consells* i el llibre de *Claveria*. El primer, dit també *llibre de scrivania de jurats, liber notamentorum et aliorum enantamentorum...*, *llibre dels actes e negocis dels honrats jurats*, etc., un tant a gust de l'escriptor, però responent sempre al mateix criteri, acaba fixant la seua denominació, d'una manera general, en *Manual de Consells*. És el que, al través dels *judiciaris* del XVII, «*judiciarios*» del XVIII i més tard «*Manos de Acuerdos*», sofertes les transformacions estructurals i morfològiques imposades pels corrents unificadors, acaba essent als nostres dies el llibre d'actes.

Però, els manuals de Consells són molt més complets. Contenen no sols els acords, que ja seria prou per als nostres fins, sinó el registre de correspondència, el dels albarans de manament de pagaments, actes d'eleccions i, finalment, les ordenances administratives. No així les de caràcter judicial o de policia que, per ésser més permanents, s'enregistren en un llibre a l'objecte. Però, cascuna d'elles, en l'acte d'acordar-se, es també anotada d'una volta per a sempre.

L'altre document, la *Claveria*, o *llibre de claveria*, és el que cascú dels clavers o *sindics* confecciona cada any per anotar els ingressos (rebudes) i els pagaments (dates) del seu clavaríat. Dit també per aquesta raó *llibre de rebudes e dates...* i en ell es fan constar, amb més detall del que avui ens semblaria necessari, no sols les quantitats pagades o cobrades i el motiu, sinó circumstàncies motores de l'acció administrativa suficients per a rememorar al clavarí qualsevol fet del que deurà retre compte al final de l'exercici.

Tots dos llibres es refereixen sempre a un període administratiu d'un any, comptat de Pasqua a Pasqua de Pentecosta, el qual comprèn dos mitjos anys naturals.

Pel que fa al temps, no ens hem pogut allargar més enllà de la segona meitat del segle XIV, per no donar més el material del qual disposem. Aleshores la nostra llengua estava ja formada i era ben semblant, en la seua estructura, a la del moment actual, com podem veure en el material aportat. A vegades hi han contraccions arcaïques que ens semblen més aviat abreviatures, modismes gràfics, al servei de l'agilitat pràctica més que en funció d'una norma gramatical. D'altres, la manca d'una vocal en la preposició o en l'article crida un apòstrof. En tot cas hem respectat la grafia original, salvant alguns signes de puntuació (única llibertat que ens hem pres) per fer més àgil la lectura o més fàcil la inter-

pretació, donades les nombroses ocasions que hem hagut de substituir part del text per punts suspensius, i açò per alleugerir un poc el text de pal·lerofa innecessària. D'al demés, mai no hem intentat situar un accent dintre el text transcrit.

Tornant al temps, el gros de la documentació utilitzada pertany a l'esmentada segona meitat del segle XIV, al XV i en menor proporció al XVI. De les primeres del segle XVIII hi ha una recopilació d'ordinacions,¹ transcripció (poc de fiar) d'un llibre anterior, perdut, pel que hem fet constar sempre la data de la transcripció. És molt poc el que hi ha d'açò.

Per a la documentació hem emprat el procediment d'acompanyar-la d'una signatura topogràfica referida al document de procedència. Consta del número del document, tipus, foli i any o període administratiu que comprèn.

Les distintes grafies han estat representades per altres tants exemples. Altres vegades la pluralitat d'aquests exemples respon a llur situació en temps diversos, extrems a voltes, que ens donen per açò un període de vigència sempre significatiu. I quan aportem un sol exemple, si ens ha estat possible, hem utilitzat el més gràfic, tant, a vegades, que ha fet sobre el comentari.

En quant a la bibliografia de treball hem emprat, principalment, el *Diccionari català-valencià-balear* (per a les cites, DCVB). També l'*Aguló* i, per a eliminar alguns conceptes, el treball de F. Mateu i Llopis, *Materiales para un glosario de diplomática hispánica. Corona de Aragón. Reino de Valencia*. Hem consultat també l'obra de Joseph Gulsoy, *Diccionario valenciano-castellano de Sanelo*, i l'*Escrib-Llonbarí*.²

I sols ens resta, abans d'entrar en matèria, palesar l'agament degut al professor Germà Colom, qui, des de Basilea i fent gala d'una sincera amistat, ens ha anat resolent dificultats i problemes que sovint ens enfadaven. A més, entre d'altres, de les notes referides als Furs de València, que tan bé coneix.

1. Vegu José M.^a Doñate Sebastián, *Datos para la historia de Villareal*, vol. IV, Valencia, Anubar, 1977 (capítol V, «Ordinacions i Estatuts de Villareal»), pp. 65 a 233.
 2. *Diccionari català-valencià-balear*. Obra iniciada per Mn. Antoni M. Alcover. Palma de Mallorca, 1951-1968. 8 vols.
- MARIÀ AGULÓ i FUSTER, *Diccionari Aguló*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1915, 8 vols.
- FELIPE MATEU i LLOPIS, *Materiales para un glosario de diplomática hispánica. Corona de Aragón. Reino de Valencia*, Castellón, Sociedad Castellonense de Cultura, 1957.
- JOSEPH GULSOY, *El diccionario valenciano-castellano de Manuel Joaquín Sanelo*, Castellón, Sociedad Castellonense de Cultura, 1964.
- JOSÉ ESCOBIO i MARTÍNEZ, *Diccionario valenciano-castellano*, Valencia, 1886.

III

RELACIÓ DEL MATERIAL DOCUMENTAT

A

ACANYIÇAR UN BOU. ACANYIÇAR	Pàgina
AFAITAR (pedres)	86
AFUIXAT	86
AFORRAR-SE	86
AFRONTAR	87
AIADA	87
ALCAIDE	87
ALDEHA	88
ALMENARA	88
ANITXILAR	88
ANÚS	88
ARCINAL	88
ARRENDAMENT (<i>vid.</i> RESPONSABIL)	89
ARRENDAR (<i>vid.</i> ESTABLIR)	89
ASAUNAR	89
ASBRER	89
ASNADORS	89
ASSADURA	89

B

BADIL	90
BAGATGE	90
BALL DELS ESTOCS	91
BALLAR A L'ANDORNA (-ADA?)	91
BALLAR AB LOS PUNYALS	91
BANC	91
BANDEJAT, -ADA	91
BASTRIL (<i>vid.</i> PASTRIU)	92
BATIDORS	92
BOBALÀ	92
BOLLA	92
BONPROU	92
BORDELLER	93
BOTGATGE	93
BOVEROT	93
BROTS	93

C

BUIARRONAR	94
BURRO, o tal volta BURRÓ	94
CABEGATGE	94
CADENA	95
CADIRA DE L'ORQUE	95
CAIXA D'AVITUAL·L·MENTS I DEPOSITS	96
CAMAT	96
CAMÍ CAMINANT	97
CANAL	97
CANÇELLÓ	97
CANELA E OBLADA	97
CANIGLADA	98
CANINAÇ	98
CANÓ	98
CANYA	99
CARAMATXÓ	99
CARNATGE	99
CARNEJADA	100
CARNEJAR	100
CARRETAL	101
CARRIÓ	101
CASTELL (Dret de —) (<i>vid.</i> ASSADURA)	101
CASTELL DELS ÒRGUENS	101
CAUSES PIES	101
CELORGIÀ	102
CELURGIÀ	102
CELL	102
CENSAL	103
CERVATER	103
CLATXOLA	103
CLAUS	104
CLAUS DE GÈNOVA	104
CLAUS MARCONINS	104
CLAUS PORTALENYS	104
COL·LEGIR	105
COMPARTIMENT	105
COMPTADORS	105
CORMES	105
CORREDORS DE LARGUES (<i>vid.</i> CORRER DE PEU)	106
CORRENTIA	106

CÓRRER A TRIQUET	106
CÓRRER AL COS	106
CÓRRER DE LES OQUES	106
CÓRRER DE PEU	106
CÓRRER DE ROCINS	107
CORRIC	107
CORRO	108
CORT	108
COSSE	108
COSTALAR	109
CUB	109

D

DERRENCLIMENT	109
DESBARAT, -ADA	109
DESCIMAR	110
DESCRIMINAT, -ADA	110
DETERMINADORS DE COMPTERS	110
DINERS SECS (Jugar a —)	110
DONA DE GUANY	110
DONA MUNDARINA	111
DONES ADULTERANTS	111
DONES DESMARIDANTS	111
DRAP DE MESCLA	111
DRET DE GUARDANATGE	112

E

EGUACER	112
EGUACERIA	112
EMPERA	112
ENFARONADA	112
ENUSCAR	112
ENTOSCAR	113
ENVESSANT	113
ESBURRAR	113
ESBURRADOR	113
ESBURRAMENT	113
ESCOBA	113
ESCOITA	113
ESCRIVÀ DE LLETRA FORMADA	114
ESILLIMAR	114

ESQUEIXERAR	114
ESTABLIR	114
ESTANTIA	115
ESTARINYAR	115
ESTAT	115
ESTRET	115
EXAGUAR	116
EXANGUS	116
EXSECUDIR	116

F

FERIT	116
FLAQUEJAR (o FLEQUEJAR)	117
FLAQUERIA	117
FLEQUERIA	117
FULLAPOST	117
FUMO MORTE (A —)	117

G

GAFANT	118
GASTO	118
GENERAL DEL TALL DEL DRAP	118
GENERALER	119
GÈNOVA	120
GERRA BLADERA	120
GORRIO	120
GUANY (<i>vid.</i> DONA DE GUANY)	120
GUARDANATGE (Dret de —)	120

H

HERBATGE	120
HERBATJADOR	121
HORA DE LES BATALADES	121
HORT	121

I

IMAGA	121
IMPUGNADORS DE COMPTES	122
INTERÈS (<i>vid.</i> RESPONSIO)	122

J	
JAÇ	122
JAMBIA	123
JOIA (La) DE LA TARONGETA	123
JUTGES COMPTADORS	123
JUTGES PARTIDORS D'AIGÜES	123

L

L	
LANRONET (LANRÓ?)	124
LORCAR	124
LUMINARI	124

LL

LL	
LLADRINA	124
LLETRA FORMADA	124
LIMLAR (LIMLAR)	125
LLIBRE DE LES VALIES	125
LLITIGADA	125
LLIVELLADOR	125
LLUICIÓ	125
LLUMINÀRIA DE LA VERGE	126

M

M	
MAÇANA	126
MAGRANES MURCIENQUES	127
MALONCOMIS	127
MALTICOS	127
MARCONINS (vid. CLAUS MARCONINS)	127
MENADOR	127
MÉR OFICI	127
MESSIÓ	128
MESURA DEL CÀNTER DEL VI	128
MIG COS	129
MILLANARI	129
MOLT DOBLE	129
MOLTÓ	129
MUNDARINA	129
MUNNI	129
MUNTER	130
MUSSOLA VERA	130

N

N	
NITXIL	130
NIVELLADOR	130
NODRIMENT	130

O

O	
OBLADA	131
OLIADA	131
OLA	131
OVELLES DE VASSIU	131
OVELLES DE VENTRE	131

P

P	
PAPER DE XÀTIVA	131
PAPER TOSCÀ	132
PAPUT	132
PARCONIA	132
PARTIDORS D'AIGÜES	132
PASSATGE	133
PASSI	133
PASTRIL	133
PAVÉS DE BARRERA	134
PEDRA DE CUBO	134
PEDRA DE TRULL	134
PEIX DE RAVALLA	134
PEIX REAL	134
PELEGATS	135
PILADA	135
PORC SALVATGE O FERESTEC	135
PORTALENY, -A	135
POSIO	135
POST PORTALENYA	136
POSTEMA	136
POUATGE	136
POATGER	136
POUER	137
PROCURADOR AD LITES, O ALS PLEYTS	137
PROMP	137

Q

QUADRA	137
QUATRÈN	137
QUÈRNER	138

R

RAGAIA	138
RAVALLA (<i>vid. Peix de —</i>)	138
REBEDOR	138
REMOLCAR	139
RENADIU	139
REPENYORA	140
RESPONSIÓ	140
RESTRES	140
RETATXA	140
RETÓS	140
RIBAÇ	141
RIBADOQUÍ	141
ROMPIMENT	141
RUC	141
RUXAR	142

S

SABA SEQUIER	142
SABA CEQUIA	142
SABACEQUIER	142
SAFAREIG	142
SAGONIA	142
SALTAMI BARCA	142
SALTAR A PALILLO	143
SALTAR A PEUS JUNTS	143
SALTAR A SALTADORA	143
SALTAR DE PALO	143
SEDENY	143
SETGE	144
SINDIC AD LITES (<i>vid. Procurador ad lites, o als pleits</i>)	144
SINDIC ALS PLEITS (<i>vid. o Procurador ad lites, o als pleits</i>)	144
SORREMESSA	144

T

SODOMITAR	144
SOSSACADOR	144
SOSSACAR	144
SUGITIA	145

T

TALANVA	145
TAPINATGE	145
TATXA	145
TAULA DELS COMPTES	146
TAULA DE CARNISSERIA	146
TAULADOR	146
TAULATGE	146
TAULER	147
TIMÓ	147
TIRAR	148
FORRE ESPERONERA	148
TRAHUNA	148
TRANSTOLLADOR	148
TRAURE TERRA	149
TRAURE VENAL	149
TRETA	149

V

VEDALERAGE	149
VEHINATGE	150
VEHINATGE DE BESTIAR	150
VERSOS	151
VINTÈ	151
VIOLARI	152

X

XOTXA	152
-----------------	-----

IV

VOCABULARI

A

ACANYISSAR UN BOU. ACANYIÇAR

«Item dona e paga... per III termenyas qui aquell compra un diel-menge qui fon *acanyçar* un bou en la dita vila, per convidar e fer refrescar al molt honorable mossenyet Johan Colsa, cavaller, com se metes a mirar lo dit bou en la casa de Consell de la dita vila ab los honrats justicia e jurats...»

Acanyçar un bou per la vila és correr-lo, com es feia fins fa poc de temps, incitant-lo mijançant llargues canyes, amb agulló punter, per que acometi. Llavors *acanyçar* un bou és sinònim de córrer-lo.

Arxiu Municipal de Vila-REAL: 3

Document: núm. 243. Tipus: *Claveria*. Foli: 19 r. Data: 1417-1418

AFAITAR

* «Item paga an Pere Maença, piquer, per *afaytar* les dites pedres...»

** «Item... an Domingo Montfort, per ajudar a portar a *afaytar* e metre una pedra al pont de la ceguola...»

Núm. 219. *Claveria*, fol. 24 v. 1381-1382 *

Núm. 233. *Claveria*, fol. 25 r. 1402-1403 **

AFLUXAT

«... vists e regoneguts los nichils del any prop passat concordaren e afnaren ab lo dir en Bernat Cortes, notari, peyter del any prop passat que li fosen preses en compte entre nichils et *afluxats* del llibre de la col·lita de la peyta, setcents cinquanta sous.»

Es diu d'aquelles partides del llibre de la peyta que figuren minvades respecte a la quantia o taxa ordinària degut a la poca vàlua de la finca o a pobresa del propietari.

Núm. 23. *Manual de Consells*, fol. 22 v. 1452-1453

AFORRAR-SE

«Item dona e paga a manament dels honorables jurats an Sunyer, de Nules, per ço com se *aforra* a luytar e no troba qui li isques a luytar...»

3. Nota comuna a tota la documentació estudiada, la suprimim la resta del treball. També, d'ara endavant, omitem la indicació dels mots *document*, *tipus* i *data* en les referències toponímiques.

Sols amb certes precaucions aportem aquest mot. El sentit del text no sembla deixar la possibilitat d'interpretar-lo com si l'home s'atorrara de luitar *perquè* no trobà contra qui. En tal cas seria estalviar-se, acceptació ja enregistrada. Sembla més clara la interpretació que es va 'contractar' o emparaular i en no trobar opositor, hagueren de pagar-lo. A més, sols la contracta prèvia justificaria una satisfacció pecuniària.

Núm. 269. *Claveria*, fol. 5 r. 1470-1471

AFRONTAR

«... per haver portat una lletra dels dits jurats e justicia de la dita vila al surrogat de governador de Castello, donant-li avis de certs ladres que havien *afrontat* a huns passatgers que arribaren a la dita vila.»

Es veu clar que el que els bandolers havien fet als caminants no encaixa en cap de les definicions enregistrades al DCVB. Molt a repèl es podria pensar en «acometre de front», amb el sentit del vocable castellà *afrontar* i seria així si els bandolers hagueren mantingut una actitud passiva, és a dir, defensiva.

Pensem que el terme *afrontar* està molt identificat amb el sentit actual del mot 'atracar'. *Aguiló*, d'altra banda, aporta un exemple, que no comenta ni defineix, però que resol definitivament qualsevol dubte: «Un gran bandoler y *afronador*».

Núm. 297. *Claveria*, fol. 21 v. 1539-1540

AJADA

«... per saber de aquell si tenie formet venal, com lo quonsell hagues acordat quels jurats ne fesen proveio per la fort *ajada* que ere.»

El DCVB no enregistra el terme, però sí *Ajar* = *Hajar*: 'haure', 'agafar'. *Haure* ens aparta del sentit del text. En canvi, *agafar* ens podria donar 'agafada' o 'demanda' en un sentit més ample.

I al marge, però menys rebuscada, caldria emprar la paraula ESCASSEJA com a sinònima.⁴

Núm. 213. *Claveria*, fol. 13 r. 1374-1375

ALCAIDE

«Item dona, los quals a si retench per V jorns que estech entre dos viatges que feu a Almenara al senyor compte a manament del Consell... per suplicar lo senyor compte que fos la sua merce que furs e privilegis

4. *Haure* significa 'agafar': «jo he anat a haure mius, quan era menut». Però els exemples adduïts pel DCVB són rossellonesos i gironins. De tota manera crec que l'origen és *hajar* < *HABERE* + *ADE* i significa 'necessitar'. (Nota de Germà Colom. Per a les successives, N. de G. Colom.)

fosset servats a la dita vila sobre alguns enantaments que l'alcalde feye en la dita vila...»

Es ací l'alcalde l'autoritat delegada del senyor en lloc de senyoriu, com el batlle ho és en les de reialenc.

Núm. 207. *Claveria*, fol. 39 v. 1364-1365

ALDEHA

«... al honorable en Jaume Mas, celurgia... sis sous... per causa de la sisa que havia de haver dels moros de la morenia de la dita vila per les aldehes que mortes havien en la sua pasqua.»

Núm. 277. *Claveria*, fol. 20 r. 1491-1492

ALMENARA

* «... paga... als deus escrits qui foren logats a escurar la almenara del codolar, com fos ribleria ves les parts del riu...»

** «... los deus scrits anaren rebre la cequia major, securada... dels partidors del cani de Burriana fins a la almenara del Morrut.»

Almenara = 'comporta'. Sempre encara avui i podria passar per cas-tellanisme, si no tinguérem aquests testimonis.

Núm. 234. *Claveria*, fol. 13 v. 1403-1404 *

Núm. 256. *Claveria*, fol. 19 r. 1447-1448 **

ANITXILAR

* «... com la dita possessio se peytas e fos en dos lochs segons es stat vist e en lo reitment del compte que feu lo dit peyer no li fos anitxilat en la un loch.»

Declarar nul·la una partida en un llibre de peita.

Encaixa dins del sentit que enregistra *DCVB* de «reduir a no res».

Però ací s'empra més estretament i concretament, i procedeix de la veu, substantivada ja, *nitxil* (vid.)

Núm. 244. *Claveria*, fol. 39 r. 1418-1419

ANÚS

* «Per les mans, fil y veta perals camis y anus y tres cordons, quaranta un sou y deu diners.»

Es tracta d'ornaments per als altars.

Núm. 322. *Claveria*, fol. 29 v. 1578-1579

ARCINAL

* «Item paga... per portar e tornar les teles o arcinals dels cervos que los honorables jurats havien amprades de Nules.»

Cal pensar que unes teles (o enfilats) que, convenientment disposades,

conduïrien el cérvol perseguit fins al parany, o l'enfilat per a caçar-lo.

Núm. 293. *Claveria*, fol. 20 v. 1523-1524

ARRENDAMENT (vid. RESPONSABILITAT)

ARRENDAR (vid. ESTABLIR)

ASADURA

* «... que los bous puxen anar o asadurar en lo bovalar lo dia que llauren en aquell. Que sia antes que los dits bous no puxen anar per lo dit bovalar ajustats mes de dos parcelles a una...»

Núm. 42. *Manual de Consells*, fol. 13 r., 19 agost 1492

ASBRER

* «... paga an Marti Canyegral, fuster, ... per sis asbres de arcabuços que feu nou per als... de la vila, a raho de sis sols per quascun asbrer. E per haver adobat certs asbrers e les claus de altres arcabuços...»

El *DCVB* diu que és sinònim de «arbrer de la ballesa». És també l'arbrer de l'arcabug, tan especialment com de la ballesa. I en general de qualsevol arma d'arc.

Núm. 300. *Claveria*, fol. 17 r. 1542-1543

ASNADORS

* «... per ço com atermave que per aquells eren stats preses asnadors davall la agut de Castello.»

** «... que la dita agut, tantost sia refeta e adobada de tot lo que mester sia... a despeses de la dita vila empero que los dits ceques hi sien tenguts de ajudar en lo que poran de portar asnadors, estaques e altres coses...»

*** «... acceptada en si la dita gut e reclosa a carec, risch, perill e fortuna sua, ab los dits LXXX VI asnadors bons e ben camats...»

Asnadors: estaques que, clavades al llit del riu, sostenien els materials components de la resclosa o assut.

Núm. 229. *Claveria*, fol. 27 v. 1397-1398 *

Núm. 53. *Manual de Consells*, fol. 36 r. 1508-1509 **

Núm. 30. *Manual de Consells*, fol. 8 r. 1467-1468 ***

ASSADURA

* Se justifiquen uns viatges a València.

«... per rebre los testimonis que per part de la dita vila se produïen sobre lo pleyt o questio que es entre la dita vila de una part et lo noble en Ramon de Riusech, senyor de la tinença de Vila Major de la part altra, per raho del pasatge o assadura del castell de Villamalur, segons com en lo procs es largament contengut...»

«Davant la presència dels honorats en Jacme Cortes e en Francesch Ballester, jurats de Vilarcet, comperch Miquel Roquafort, vehi de la dita vila. Et dix de paraula davant aquells que ell, vinent o devallant del port ab son bestiar, e passant... per lo loch de Toga camí caminant e axi anant sens dan ni mal que nos fahia, fon pres e penyorat a ell dit... una res del dit seu bestiar, ço es una ovella per los erbatgadors o munters del dit loch, dien que aquella prenién per dret de Castell o *asadura*, no contrastant que per lo dit en Miquel Roquafort los fos mostrada a vull (*sic*) e presentada la carta de franquicia la qual ab si portave...»

Més documentació al mot (*vid.*) REPENYORA.

Dret de *asadura*, dit també dret de *Castell* o de *passatge*,⁵ és el que tenien els senyors d'alguns llocs, amb castell, de percebre una taxa o imposició per cada unitat o cap de bestiar que passava pel lloc. Contra aquest dret hi havien franquícies i privilegis dels que fruien altres llocs, com en el nostre cas Vila-real, i que eren una font contínua de plets i querelles, com hem tingut ocasió de comprovar.

Núm. 218. *Claveria*, fol. 21 r., 21 v. 1380-1381

Núm. 3. *Manual de Consells*, fol. 50 r. 1388-1389

BADU

«... a Mix Mir, ferrer, moro de Mascarell, per dos *badils* nous de ferre... per al dit molí del Cap del Terme.»

El DCVB enregistra el mot com a peça de molí de vent. El citat molí del Cap del Terme era hidràulic. Per això cal aplicar el significat de *badil* (peça cilíndrica de ferro que uneix les moles amb el bassi del molí de vent) a qualsevol tipus de molí.

Núm. 267. *Claveria*, fol. 21 v. 1467-1468

BAGATGE

«... Per quant a instancia y requesta de Cosme Jorda, ciutada, se ha intimat un mandato de Sa Excel·lència ab lo que se mana que los soldats de a cavall dela present vila sien excempts de *vagaltes* y que dit Cosme Jorda sia excempt de *vagaltes* y soldats per ser alferes dela dita companyia, per ço lo dit Consell ajustat provehi e mana esser notat ques consulte ab sa Exa. y li suplique que los soldats de a cavall no sien excempts

5. El DCVB enregistra, sota aquest concepte, solament l'article *passatge*. Diu que és el 'dret de passar per un lloc', per bé que el document que aporta es refereix a bestiar, i encalca amb la nostra aportació. Diu: «Tota bestia menuda pach per *passatge* un diner».

de diis *vagaltes* per quant estant dits soldats excempts sera gran detrimenent dels demes vehins, per averi moltes persones excemptes.»

Bagatge: gravamen o càrrega que pesava sobre els habitants d'un lloc, al pas o eixida de tropa, i consistent en l'obligació de subministrar-li mitjans de transport per a la impedimenta.

El problema que es manifesta en l'exemple present radica en que la companyia està formada per elements del poble i pel fet d'ésser, precisament els de a cavall, els més rics. En quedar, per llur condició de soldats, exceptuats de la càrrega, el gravamen que recau sobre els altres es troba greument accentuat.

Núm. 67. *Manual de Consells*, fol. 94 r. 1603-1604

BALL DELS ESTROCS

«Item altra [àneda] als minyons que ballaren lo ball dels stocs.»

Núm. 259. *Claveria*, fol. 8 v. 1453-1454

BALLAR A L'ANDORNA (-ADA)

«Item per una oca que fon donada aballar alandorna.»

Ballar a l'andorna, o a l'*andornada*. Es pot tractar d'una modalitat dintre de l'art de la dansa o tal volta l'*andorna* siga el lloc on es practicava. En tot cas és una modalitat artística de les proves esportives practicades per a solemnitzar les festes de la vila. (Al mateix foli hi ha la justificació del pagament d'una altra oca «que fon donada a ballar», senzillament, lo que prova que allò altre tenia certa personalitat, deslligada del lloc on es practicava, el qual, amb tota seguretat, hauria estat el mateix.

Núm. 246. *Claveria*, fol. 18 r. 1423-1424

BALLAR AB LOS PUNYALS

«Item dona e paga... a hun negre del bescompte de Gayano per balar ab los punyals...»

La cosa sembla revestida de cert exotisme i consegüentment sens arrel popular fonda. No ho hem vist en lloc més.

Núm. 271. *Claveria*, fol. 7 v. 1480-1481

BANC

«... per una anssa (*sic*) o *banch* de ferre... per a ops de un poal del pou...»

Núm. 218. *Claveria*, fol. 39 r. 1380-1381

BANDEIAT, -ADA

«... per huna oqua la qual fon donada al moro corredor dela Vall Duxo per ço com vingue primer dels corredors de pen, e los moros fossen *bandejats* dela lança...»

Bandejar, tal com està el mot enregistrat i documentat actualment, significaria 'expulsar'. Ara bé, l'acció del bandeig surt com a càstig i és conseqüència d'una altra acció suposada a càrrec del subjepte pacient.

En el present exemple els moros no han fet encara res. Estan bandejats de la llança preventivament, i el sentit de *bandejar* es deu traduir aquí per excloure.

Bandejar: exclòs.

Núm. 257. *Claveria*, fol. 10 v. 1447-1448

BASTIHL (vid. PASTRIU)

BATEDORS

* «Que no sia donat a sopar als *batedors*. Item a 29 de juni any 1573. Attes que en la dita vila se fan grans abusos en donar a sopar als *batedors*... que ningú vehi ni habitador dela dita vila de huy avan gosc ni sia gosat donar a sopar a ningun *batedor* los dies que batien...»

** «Del orde an de tenir los *batedors* en los collas dels rocins... Que entre dits *batedors* sia servat aqueste orde, ço es que lo primer *batedor* qui sera anat ab son rosi y mes mati a la hera hon haura de batre, aquell puxe posar e posse son roci a la ma en dita herada a la primera tanda e lo segon aprpes e aprpes los altres por orde com seran venguts primers o darrers...»

Batedor és l'home que bat el blat a l'era, portant del ramal la cavalleria que tira del trill.

Núm. 1.317. *Llibre de ordinations*, fol. 92. 1573**

Núm. 1.317. *Llibre de ordinations*, fol. 93. 1525**

BORALA

* «... an Bernal Xicart, porter del senyor rey, per dos viatges que feu per demanar la *bobada* del mes de juliol e per VI dies del mes d'agost...»

Es tracta, sens dubte, del 'bovatge' o 'boatge'.

Núm. 208. *Claveria*, fol. 42 v. 1366-1367

BOLLA

Vid. en GENERAL DEL TALL DEL DRAP algunes consideracions sobre la *bolla*, a propòsit d'un ús impropri del terme.

BON-PROU

* «... paga... per anar a la vila de Becchi per visitar al il·lustre Almirant e a la senyora sa mullet, senyor de la dita vila de Becchi, quant vingueren

6. Dates que pertanyen a les corresponents ordenances. La recopilació és de 1711.

en lo mes de març any MD XXXX V, a donar-los lo *bonprou* de la sua venguda per part dels oficials e poble de la present vila...»

Tal com registren els diccionaris *Aguiló* i *DCVB*, 'bon profit'. La particularitat de l'exemple que aportem radica en l'extensió del significat a 'benvinguda'.

Núm. 302. *Claveria*, fol. 37 r. 1544-1545

BORDELLER

* «Item paga... per les missions que feu ab letra judiciaria contra Pasqual Levança, *bordeler* e o senyor del Bordell...»

Bordeller: arrendador o encarregat del bordell o casa pública.

Núm. 264. *Claveria*, fol. 17 r. 1469-1470

BOTIGATGE

* «... Que lo blat que los jurats trobaren venal en la vila pochis dies son passats, que... lo compren a for de XXXVI sous per cañç e aquel venen a XXXVIII... ço es hun sou de *botigatge* e altre sou per a les mesions e interres dels dines que bestraura la vila...»

** «... paga... per lo salari del *botigatge* de tot lo forment que aquell vene, contra e mesura en la botiga de la mateixa vila en lo any... com a botiger de aquella...»

Aleshores, *botiga* per antonomasia és sempre a Vila-real la del blat. *Botigatge*, la quantitat que en concepte de magatzematge s'augmenta al preu del forment en origen. (Un dels factors d'encariment, perquè n'hi havia-vien d'altres, com es pot veure.) S'entén també per *botigatge* tot el procés de conservació (netejar, conrear, airejar) i fins el mesuratge i venda del forment.

Núm. 23. *Manual de Consells*, fol. 22 v. 1452-1453*

Núm. 62. *Manual de Consells*, fol. 51 v. 1518-1519**

BOVEROT

* «Ceda feta dels que an executat los de Almagora als homens de Vila-real... Item an Guillem Matamoros, per les cabres que entraren en lo seu *boverot* anant per la vora de la Rambla, C sous.»

Boverot: 'bovalar'.

Núm. 33. *Manual de Consells*, fol. 13 v. (nota solta). 1476-1477

BROTS

Es fa relació de la pitança quaresmal d'un frare:

* «... Item per lo pa, vi, peix, sardines, *brots*, e confits del dit dia. Di-

7. Existeix encara, al terme d'Almassora, la partida dita del *Boverot*.

merces a X del dit mes. Item per lo pa, vi, peix, sardines, e brots del dit dia...»

Brots. Es tracta segurament d'algun brot tendre; alguna cosa de vegetal per a fer mengivola la saladura. Enciam, amb tota probabilitat. Núm. 248. *Claveria*, fol 19 r. 1427-1428

BUARRONAR

«... a Joan Pere Planta, bocni, per haver sentenciari y cremat a Johan Roqua, sodomita, qui havia sodomitat y buarronat a Jaumet Puig, sexanta sols...»

«... paga... an Cosme Campos per la lenya fonch presa de aquell... per a cremar el cos de Johan Roqua, sodomita y bugarro y an Johan Sans per haver anat a Nules per fer venir lo bocni per sentenciar dit Roqua...»
Buarronar és l'acció del bujarró, terme que pren ací forma verbal. Semblant a la de *sodomitar* (que es troba en conssemblant cas respecte al sodomita), però amb matis diferencial en quant al significat. Sols així s'explica la insistència en l'ús dels dos termes, tant en forma substantiva com verbal, que hem observat en altres notes, referents al mateix cas i que no aportem per considerar suficientment documentat el mot.

Sols volem, de passada, cridar l'atenció dels juristes sobre el fet que el boixí fos no sols executor de la sentència, sinó pronunciator d'ella, cas inabèlit que caldria estudiar i que, si es confirmava, ens daria la repugnància que aleshores se sentia contra delictes d'aquesta naturalesa, com si no fos ja prova cremar en públic al delinquent.⁸

Núm. 308. *Claveria*, fol. 20 r. 1554-1555

BURRO, o tal vola, BURRÓ

«... a deset homens que loga per a fer faena tot hun dia en traure molts burros y ribassos que eren cayguts dins la cequia maior de la dita vila de Vila real...»

Mena de ribàs, amb un lleu matis diferencial que no hem pogut captar.

Núm. 304. *Claveria*, fol. 18 v. 1549-1550

CABEGATGE

C

* «Item li feren fer reebuda los diis comptadors, los quals rebe o dech reebre de la Collecta del *cabegatge* lo qual se ordena en la dita vila, ço

8. Mestre Vicent Ferrer, predicant la quarisma de l'any 1413, en parlar dels pecats, en senyala dos contra els que se manifesta implacable i terrible: la usura i la sodomia. Inducint com a única i adequada condemna per als infractors «la foguera purificadora» i l'ulterior estabament de llurs cendres.

es per persones a raho de XII diners per cascum mengador en l'any quel dit en Bertran fon sindich, per pagar aquella quantitat que font tatxada a pagar a la dita vila per raho de I mes e mig que... have estat a pag... (trentat) [imposicions atorgades per lo General, com los diis mengadors fossen MCCCCXXXVII e mig e lo dit en Bertran en son libre no fa reebuda sino de noucents XXV menjadors. Asi que resten de ço que ha reebut o dech reebre de la dita collecta, los quals lo dit en Bertran affermeve que restaven encara a collir en lo llibre] de la dita collecta... cinch cents dotze sols sis diners.»⁹

** «LXXXV sols que per los damunt diis [juges]... me foren ajutgats de nichils (*vid.*) en lo *cabegatge* que per mi estant sindich fou collit...»

*** «... així com a collidor del llibre del *cabegatge* per lo consell de la vila ordenat...»

**** «Item rebe de diverses deenes qui reberen o plegaren los deeners de la primera collecta del *cabegatge* qui fon ordenat per quitar e comprar los censals e violaris que la dita vila fa a diverses persones.»

Imposició de naturalesa diversa i potser no ordinària, que té com a base fiscal el nombre de caps, menjadors (*vid.*) o persones. La institució és de curta vigència per establir-se ben tost el sistema de focs (focs), foguers o famílies. *Vid.* en Gulsoy, J., *Diccionario valenciano-castellano de Sanelo*, altra accepció o, millor dit, una variant, en la locució *dret de cabegatge*. Gulsoy arriba fins a la font emprada per Sanelo, qui diu que és el «derecho que se paga por cabeza que se vende».

Núm. 208. *Claveria*, fol. 46 r. 1366-1367*

Núm. 210. *Claveria*, fol. 55 v. 1369-1370**

Núm. 212. *Claveria*, fol. 4 r. 1373-1374***

Núm. 217. *Claveria*, fol. 4 r. 1379-1380****

CADENA

«... los quals havia mes donats que reebuts del obratge de la *cadena* o carcelleria de la dita vila.»

Cadena: 'càrcer', 'presó'.

Núm. 212. *Claveria*, fol. 42 v. 1373-1374

CADIRA DE L'ORGUE

«... per huitcents marquonins e punches e sis lliures de claus de quaranta e vint e cent cinquanta agulles que ha fet portar de Valencia per a la *quadria del orgue*...»

9. Un assaig d'interpretació d'aquest document es pot veure en José M.^a DOÑATE SEBASTIÀ, *Salarios y precios durante la segunda mitad del siglo XIV*, «VII Congreso de Historia de la Corona de Aragón» (crónica, ponencias y comunicaciones), Barcelona, 1962, pp. 4 i 5 del treball, 420 i 421 generals.

Aviat podem pensar que es tracta senzillament de la cadira on seu l'organista. Però aquesta idea la bandreja l'enorme quantitat de claus emprada. Podem doncs afirmar que *cadira* es deia el bastiment o l'armadura de l'orgue.

Núm. 282. *Claveria*, fol. 24 r. 1449-1450

CAIXA D'AVITUAL·LAMENTES I DEPÓSITS

«Llibre manual de la *caixa de avituallaments y depósitos* de la vila de Viareal, principiada a regir en lo any MDLXXX III...»

En un foli costit al començament del llibre figura l'acte de constitució de dita caixa, de llarga i profitosa vida, si bé sols local. Transcrivim els conceptes més interessants:

«Item lo dit magnífich Concell a instat, a be e utilitat de la cosa pública e perque lo diner del avituallament de forments pera dita vila estiga millor conservat... y nos convertixa en altres usos... mana esser notat que en lo any primer vinent e immediate seguen mil cinc cents huitanta tres... y de allí anant perpetuament, la administració de la botiga o almudí de la dita vila sia distincia y separada del sindicat y claveriat de aquella en esta forma. Que lo diner de la dita botiga e almodí e o del avituallament de forments de aquella entre en la caixa de avituallaments y depósitos de aquella, de la qual caixa sia caixer... tots los successors en dit ofici de sindicat lo any que lur sindicat finira, y de tres claus que dita caixa te la una tinga lo... justícia, la altra lo... jurat en cap y la altra dit caixer, y tot lo diner de dit avituallament faça entrada y eixida en dita caixa haventhi dins aquella un llibre de compte y raho. Y quant se haura de comprar forment se traga lo diner de la dita caixa precehint notament de concell y no en altra manera. Y comprat lo forment, que lo magnífich Concell quascun any determinara... se regonega lo compte dela caixa y si en ella sobrara quantitat alguna per quitament de algu dels censals de dit avituallament, aquell se quite y si no estiga a orde y disposició del magnífich Concell sens que de allí pugja esser tret en altra manera...»

Núm. 1.247. *Llibre de la caixa...*, fol. 2. 1583-1584

CAMAT

Documentat als mots TRANSTOLLADOR i ASNADORS (*vid.*). Es parla ací de «LXXX VI asnados bons e ben *camats*...».

Camat està acceptat al *DCVB* com «afavorit de cames», és a dir, de cama llarga. Ací es tracta d'una cosa (una estaca) de la qual es significa que és 'sòlida de base' i açò es deu entendre de qualsevol cosa de la que es diu que és *ben camada*.

Núm. 30. *Manual de Consells*, fol. 8 r. 1467-1468

CAMÍ CAMINANT

* «... per raho de VII cabeges de bestiar cabriu que per vos o per los guardians del vostre terme *caní caminant* en lo camí real, sens dany que no fabie li foren preses e penyorades...» «... Et com sia practica e longa usança si bestiers strany seran atrobats en termes d'altruy usant los terments en alcuna manera, no anant *caní caminant* cap avant, que sien penyorades...»

** «... que nenguna fembra publica ab son amich no gos aturar en la vila desus dita sino un dia e una nit *caní caminant*, sots pena de vint florins.»

Més documentació a l'article ASSADURA (*vid.*).

La locució *caní caminant* l'hem vist molt usada en l'Edat Mitjana i és molt gràfica. Ací hi han dos exemples. El segon ens dona el significat de 'anar de camí', tal com ho entenem avui. Per contra, el primer té un sentit més estret i en ell *caní caminant* significa també anar de camí, però cap avant. Desfer camí, tornar-se'n cap enrera o distreure's pels entorns, entraña una violació del sentit de la locució, que pertany ja a la terminologia jurídica.¹⁰

Núm. 1. *Manual de Consells*, fol. 47 v. 1382-1383 *

Núm. 226. *Claveria*, fol. 13 r. 1394-1395 **

CANAL

«... sobre lo prement dels porchs... qui havien fet los de Almagora dela *canal* del riu Millars, que es propia regalia del dit Senyor [rey]...» Canal d'un riu és el llit que les aigües s'obren, en llur natural discórrer.

Açò, naturalment, sense excloure el sentit d'obra artificial donat ordinaríament al mot canal.

Núm. 245. *Claveria*, fol. 15 r. 1421-1422

CANCELLÓ

«... per obrir el *cancelllo* del portal de Valencia...» Per 'cancell'. Deu tractar-se d'un cancell més petit.

Núm. 284. *Claveria*, fol. 7 v. 1501-1502

CANELA E OBLADA

«Item *volo et mando* quen sie portada *canela e oblada* per tot la[n]y del plor, la qual vull que porte ma muller.»

Núm. 1.734. *Protocol notarial*, fol. 64. 26 agost 1426

10. *Vid. Furs de Valencia* (Els Nostres Clàssics), I, p. 130, nota 2.(N. de G. Colom)

CANIGLADA

«... paga... a Antoni Eximeno, vehi de Vilafamez, per raho de una *caniglada* de lops que mata prop lo terme, segons monstra testimonial de la vila de Castello, per streus li fonch donat tres sols. Mes dona al mateix per altra *caniglada* que mata al barranch de Ratils, tres sols y sis diners... Item dona e paga... per quant se troba que se acostume pagar de cada lobato mort en lo terme un sou per lobato en tant que a compliment de dita *caniglada* li fonch donat per dit sindich tres sols.»

Caniglada: conjunt de fillois que cria d'una vegada la lloba (la gossa, la conilla, etc.) i s'hi troben tots junts a un lloc.¹¹

Núm. 303. *Claveria*, fol. 24. 1547-1548

CANINAG

«... per I viatge que feu a Morvedre com loy trametesen los dits jurats... per saber si en Pere Boyl ab les compaynes de caval que anaven en Rosello pasarien *caninag* ne si passarien per Vilareal ne si les compaynes d'aquell prenién ço de les gentis per força...»

«... an Pere Visiedo per tres jorns e mig que estech entre anar, star et tornar a la ciutat de Valencia hon los dits jurats lo trameteren per saber lo senyor duch et lo bisbe de Valencia ab les compaynes de caval que devien menar en Rosello si partien *caninag* de la dita ciutat...»

Eixir, passar o anar una tropa *caninag*, significa eixir, passar o anar desprovista de subministres, de boca, naturalment. És a dir, pendent d'allo que es va trobant pel camí per a satisfer les primordials necessitats de cada un dia. Pagant-ho... o no, segons les circumstàncies, i d'açò ens diu prou el recel dels jurats de Vila-real. És molt de l'època i el mot devia ésser prou corrent. L'etimologia es podia buscar partint de *ca* (gos), *cani*, *caninag*. Llavors caldria buscar-li al mot un sentit més ample, en general (famolenc, per exemple) i temperat en el present cas de la tropa desproveïda, com una circumstància potencial derivada d'un estat de coses afectiu. *Caninag* canvia aleshores el sentit del motiu pel de la conseqüència.

Núm. 213. *Claveria*, fol. 23 r. 1374-1375

CANÓ

Documentat al mot MAÇANA (*vid.*).

En la creu de terme equival al fust. Segurament aplicable a qualsevol columna, si bé no ho hem vist.

Núm. 310. *Claveria*, fol. 4 v. 1557-1558

11. Sembla un italianisme, tant per la grafia com pel mot de base. (N. de G. Colón.)

CANYA

«... e atrobat per aquells que la dita acut e reclosa havia del hun cap fins al altre setanta y tres *canyes* de larch, de deu pams e mig la canya...»

Canya: mesura de longitud, aleshores de deu pams i mig. Emprada a la localitat fins al primer terç de l'actual segle.¹²

Núm. 59. *Manual de Consells*, fol. 15 r. 1515-1516

CARMATXÓ

«... fon acordat que per ço que los qui an a guaytar en lo mur de la dita vila en temps daygues e de fredos, puxen fer la dita guayta sens damnatge de sos cosos, que sien feyts tres *caramatxons*...»

El DCVB duu el mot *caramatxot*, 'habitiació miserable'. El sentit despectiu del mot enllaça amb la definició. Però, a part les diferències ortogràfiques i fonètiques revisables, sobretot en quant a la metàtesi *ramma* per *marra*, el mot *caramatxó* respon més aviat a 'gària'.

Núm. 6. *Manual de Consells*, fol. 44 v. 12 octubre 1410

CARNATGE

«En Berthomeu Ivanyes e en Johan Egnal, guardians del terme... relacio feren al magnífich Batle e jurats... com... guardant lo terme... atrobaren hun ramat de cabres que guardaven moros de Bechi, les quals digueren esser de Faraig e altres moros de Bechi... Deles quals ne carnajaren XIII. Et deles quals deffet manaren fer degolla, etc.»

«Axi mateix volch e nota lo dit Consell que com lo batle dela dita villa vulla e demana haver la meytat del *carnatge* lo qual es stat fet de moros de Bechi, lo qual no deu pendre sino la quarta part, per consegüent quel si dir ques tinga per content de la quarta part.

En altra manera que sia deftes que haja si e segons se practica enles altres viles reals e no en altra manera.»

El *carnatge* és l'import de la *carnejada* (remitim als articles CARNEJADA i CARNEJAR, puix que tots dos amb el present responen a un mateix concepte).

És la colònia que pagava paixent, sens autorització, dins d'un terme estrany, mitjançant l'embarcament, inclús la degolla de part del bestiar. Generalment aquesta part és la necessària per a satisfer la quantia de la colònia i les despeses derivades.

Açò a la comarca, naturalment, i inclús com es pot veure al text transcrit, al regne, per quant la part del batle en el *carnatge* la refereixen al que «se practica en les altres viles reals...».

12. La mesura antigament era *cana*, sense la palatalització [ny]. (N. de G. Colón.)

Altres accepcions, prou distintes per cert, es poden veure al DCVB i al *Sanelo*.

Núm. 28. *Manual de Consells*, fols. 8 r. a 9 r. Agost-setembre 1465

CARNEJADA

* «Los dits honorables regent de batle e jurats, vista la dita supplicacio, usant mes de misericordia que de rigor de justicia, adherint a la dita supplicacio, feren gracia e remissio de la dita degolla o *carnejada* ab pacte empero e condicio que lo dit Nicholas Aldea pague e o done als dits... per la dita degolla e o *carnejada* et en senyal de aquella hun cabrit que valga cinch sols. E que pague al notari de la recepcio del present acte. E se avingua ab lo dit guardia del dret que li toqua de dita degolla. E lo dit en Nicholas Aldea refferint infinides gracias als dits honorables regent de batle e jurats de la dita gracia e remissio acceptant aquella promes donar lo dit cabrit segons dessus es dit a aquells.»

** «Per altre dia que ana a la vila de Castello per comunicar ab lo sobredit micer Feliu sobre les *carnejades*.»

Hem aportat un exemple tardà per la seua eloquència. Però la institució del *carnejament* és vella. La trobem ja mitjançant el segle XIV i sembla, pels molts plets que provocà, que es tracta d'una cosa local o almenys localitzada dins la comarca.

El guarda, al veure bestiar foraster paixent pel terme, embarga d'ell una part proporcional al ramat, deixant però testimoni del lloc on eren trobades les bèsties mitjançant la degolla d'una (altres vegades, tractant-se d'un ramat major bastava un tall a l'orella del bou fins que la sang impregnava la terra) i se les enduia a la vila. Més tard venien les comprovacions i el ramader podia recobrar els animals mitjançant el pagament de la calònia establida (el *carriage*), les actes notariales i la part pertanyent al guarda. La peça degollada es venia en públic encant i el preu o pujà obtinguda contribuïa al pagament de les despeses.

Cal dir que no sempre es degollava, és a dir, que no era necessària la condició que s'escampàs sang (si hi havia testimonis, per exemple), sens que per aquest motiu deixés de dir-se *carnejada* l'acte que ens ocupa.

Vid. CARNATGE i CARNEJAR.

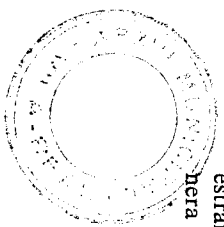
Núm. 60. *Manual de Consells*, fol. 29 v. 9 octubre 1516 *

Núm. 318. *Claveria*. 1569-1570 **

CARNEJAR

Obligacions de guardians, segons «afermanent»:

«Item mes prometeren es obliguent insolidum *carnejar* qualsevol bestiar semenats los quals *carnejar* se deuen. Et los quals trobaran de homens estrangers dins lo terme dela dita vila en los loch no deguts e per la manera e forma que fer es acostumat...»



Vid. CARNEJADA.

Núm. 16. *Manual de Consells*, fol. 32 v. 1429-1430

CARRETAL

* «... que pera reparar aquell y recarregar dit agut y restituirlo en son anterior estament, son menester prevenirse por lo meynos quaranta pedres *carretals* de cinch palms de llargaria, tre de amplaria e dos palms de gruixa...»

El DCVB, a l'article *biga*, diu que és *carretal* la «biga de certa mida». Ací es diu quelcom de la mida en qüestió, encara que ens sembla que més importància que la mida tenia el pes, per a entendre el concepte *carretal*, o en tot cas ambdós conceptes combinats. *Carretal* diem que és qualsevol cosa que unitàriament necessita, pel seu pes o mida, una carreta per al transport.

Núm. 68. *Manual de Consells*, fol. 215 r. 1604-1605

CARRIO

* «... Pere de la Porra, moliner... set lliures y set sous per preu dels quals li fonch venut per los... jurats lo carro o *carrio* de la... vila.»

Núm. 302. *Claveria*, fol. 5 r. 1544-1545

CASTELL

Dret de Castell (*vid.* ASSADURA).

CASTELL DELS ÒRGUENS

* «... a Quayzat e Menaguerra, moros de la dita vila, qui anaren a Valencia ab quatre mules pera portar lo *quastell* dels òrguens dela dita vila e portaren aquell...»

Per bé que l'ús del plural no ens diu aleshores molt (s'empra pel singular amb certa freqüència) dintre de la claveria en qüestió el present cas és insòlit, en quant a l'òrgue es refereix, i abunden les notes relacionades amb ell. Sembla que ací, en dir òrguens es refereixen als tubs. (I aquest podia ser el motiu que llavors s'usés el plural a tot arreu). El castell podria ser el bastidor que sostenia els tubs, i que aniria montat sobre la cadira o armadura inferior.

Núm. 283. *Claveria*, fol. 9 v. 1500-1501

CAUSES PIES

* «... per... un viatge... a la vila de Borriana per haver traslat de una delegacio o comissio den Benet Sirvent, la qual pretendia haver del Senyor Rey sobre lo fet de les *causes pies*.»

** «... a la ciutat de Valencia per demanar de consell als honorables advocats de la dita vila, com se devia haver la dita vila sobre una crida que

ha feta fer en la dita vila en Benet Servent, comissarií assert del senyor Rey continent que algu no reia compte de almoynes, confraries, hospitals e altres *pies causes* sino en poder del dit assert comissarií...»

*** «... Per son loguer de un viatge que feu a Valencia ab una letra que aporta an Ferrer Colomer... per la qual li fahien saber que nos curas del fei deles *pies causes*, com ne haguessen feta composicio ab micer Bernat del Bosch, comisarií [de les *causes pies*].»

**** «... un viatge que... feu a Bellaguarda per parlar ab mossen en Gilabert de Cénelles com hagues trames que volie parlar ab los jurats per lo feyt de les *pies causes* que demanave la vila ala almoyna de na Vidala.»

Causes Pies o *Pies Causes*. Sota aquesta denominació s'agrupen, a efectes fiscals, aquelles que amb les almoines, confraries, hospitals, testaments (a favor d'aquelles), etc., ho són per naturalesa. Llurs béns eren administrats pel Consell, que solia concertar amb els comissaris del bisbat (beneficiari d'una part de les rendes) la contribució anual a pagar per aquestes *Causes Pies*.

Sembla, no obstant, que també el rei tenia participació en aquestes rendes, i açò justificaria la presència d'un comissari, pel rei assert, en la documentació aportada.

Núm. 244. *Claveria*, fol. 22 v. 1418-1419*

Núm. 244. *Claveria*, fol. 23 r. 1418-1419**

Núm. 227. *Claveria*, fol. 23 v. 1395-1396****

Núm. 227. *Claveria*, fol. 35 v. 1395-1396****

CELORGIA

«... *Celorgia*...»

CELURGIA

(*Vid.* en aldena el text documental.)

Afegibles ambdues formes a les nombroses variants del prototipus *ciurgia*.

Núm. 274. *Claveria*, fol. 12 r. 1484-1485

CELL

«... Paga a manament dels dits jurats a Bernat Tora lo qual loga a escurar los *cells* a la travesa del riu sech.»

Es tracta de la sèquia, *cells* (?) de la sèquia.

Núm. 214. *Claveria*, fol. 49 v. 1375-1376

CENSAL

A tot allò que hom ha escrit sobre el *censal*¹³ sempre, ens sembla, s'hi podrà afegir alguna cosa més. Tants són els distints matisos d'aquesta institució, de tan inqüestionable utilitat com llarga vivència.

En el document que transcrivim per a documentar el mot SOBREMESSA (*vid.*) es parla de la compra de «dos censals e mig». És, talment, com si avui anàssem a un establiment de banca per demanar-li al director que ens gestionés, v. g., «dos creditis e mig». La cosa no tindria cap ni peus ara, en quant al préstec, ni per quant fins ara sabem del *censal*, en go relatiu a l'Estat Mitjà. Però, i com hem tingut ocasió de veure, es fa necessari revisar aquest concepte. Efectivament, al fol 2 v. del mateix document (*Claveria*, núm. 229, de 1397-1398) es justifica l'ingrés d'una quantitat de trenta-cinc mil sous, com a procedents d'un carregament censal de dos mil cinc-cents sous. Operació que tenim prou motius per a relacionar-la amb el text indicat, i que ens diu que, aleshores, quan es parlava de «un censal», però sense cap indicació complementària, es podia (i devia?) entendre *un cens de mil sous censals*. Hi ha bones raons per a entendre-ho així, com són la presència del *mig censal*, el fet que encaixa bé tot el mecanisme de la *Claveria* (tan sols observem que l'optimisme de trobar diners a quinze mil sous per miler falla, i han de concertar l'operació a catorze mil, obtenint una *sobremessa* o guany de cinc mil sous, en lloc dels set mil cinc-cents previstos), i sobretot, el pragmatisme d'aquella gent, ben conegut de tots quants estem habituats a llegir en llurs escrits.

CERVATER

«... a Miquel Gil, *cervater*, per un cervo que mata en lo terme de la dita vila.»

Cervater: 'home que es dedica a la caça de cérvols'.

Núm. 297. *Claveria*, fol. 13 v. 1539-1540

CLATXOLA

* «Item a Juan Ametlla per la joya guanya a traure e pendre la taronjeta de la *clacholeia*.»

** «Item per la joya fonch donada a traure la tarongeta de la *clacholeia* ab los acens e someres...»

13. *Vid.* José CAMARENA MAHIQUES, *Función económica del «General del Regne de Valencia» en el siglo XV*, pp. 11, 12, 16 i 17. Separata de «Anuario de Historia del Derecho español», Madrid, Instituto Nacional de Estudios Jurídicos, 1955.

ARCADIO GARCÍA SANZ, *El censal*, Castellón, «Boletín de la S. C. de C.», vol. 37, 1961. José M.ª DOÑATE SEBASTIÁ, *op. cit.*, pp. 51, 52 i 85 (467, 468 i 501 generals). Hom pot trobar allí el mot *censal* utilitzat com a topònim: «Terra al Censal d'en Picamill... al den Loreta, ...», etc., amb la documentació d'aquest ús.

El diccionari *DCVB*, en l'accepció 3 del mot *clotxa*, ens diu que és un «clot de poca profunditat» i ho radica a Solsona, a Reus i al Maestrat. Ens diu també (apartat b d'aquesta accepció) que és «Clot petit i rodó que els nois fan en terra i dins el qual tiren diner i la pilota des de certa distància, i guanya penyora aquell que consegueix ficar els diners i pilota dins el dit clotet; això es diu *jugar a la clotxa*». També Gulsoy, en nota a l'article *reclotja* del *Diccionario valenciano-castellano de Sanelo*, juga amb una accepció semblant de *clotxa*. No dubtem, doncs, en atribuir el mateix significat al mot *claxola*, del qual hem vist dos exemples aplicats, en diminutiu, a un joc consistent en «traure e pendre» una tarongeta que, naturalment, està dins alguna cosa i un clot és prou idoni.

Núm. 311. *Claveria*, fol. 14 v. 1558-1559 *

Núm. 312. *Claveria*, fol. 14 r. 1561-1562 **

CLAUS

A part les notes individualitzades, referents a *claus marconins*, *claus de Gènova* i *claus portalenys*, cal veure la documentació de l'article CADIRA DE L'ORQUE, on apareixen, a més dels anomenats *punxes* i *agulles* (ja documentats al *DCVB*), *claus de quaranta e vint*, denominació relacionada potser amb el tamany, o tal volta amb la quantitat dels qui entraven en una lliura. No amb el preu, perquè costaven els primers dotze diners per lliura, i no es veu cap relació amb això. (Vegeu també la documentació aportada a CLAUS MARCONINS.)

CLAUS DE GÈNOVA

«Item hague e rebe lo dit sindich... tres sous per cent huitanta *claus de genova*... dels claus que sobrenen dels que foren comprats per el empostar de la dita sala...»

Núm. 296. *Claveria*, fol. 6 v. 1537-1538

CLAUS MARCONINS

* «... per *marconins* que de aquell foren comprats a ops de clavar les caxes dels passadors...»

** «... a hun botiguer de ferro de la ciutat de Valencia, per huit lliures de claus de quaranta, huit sols. Per trecentus *claus marconins*, set sols...»

Núm. 221. *Claveria*, fol. 14 r. 1383-1384 *

Núm. 305. *Claveria*, fol. 24 r. 1551-1552 **

CLAUS PORTALENS

«... tres lliures de *claus portalenys* e dos molt larchs, per atravessar l'arbre de la roda...»

Núm. 251. *Claveria*, fol. 16 r. 1438-1439

COL·LEGR

«Primerament lo dit peyer... se obligara... a *collegir* e plegar la dita peya... si e segons lo llibre dela peya e collecta li sera lliurat... E si nou fara e cessara *collegir*, la dita peya sia tornada a correr e encantar e lliurar a son dany, e que no puixa haver salari delque *collegit* haura...»

Collegir: Sense oposar-se al sentit de reunir, ajuntar, que registra el *DCVB*, ací significa collectar, cobrar. És de la mateixa família etimològica que *col·lecta* i està clarament exposat en el text: «Segons lo llibre de la peya e collecta...». D'altra part el *peyer* es «collector dela collecta dela peya...» segons el preàmbul del capítol transcrit (*ibid.*). És a dir, *col·brador*.

Núm. 63. *Manual de Consells*, fol. 102. 1520-1521

COMPARTIMENT

* «... entre anar a Valencia, estar e tornar, per fer reduhir a justicia lo *compartiment* ultimament feyt en Valencia de certa part del do de Monço...»

** «... per concordarse ab los altres sindich e missatgers deles ciutats e viles del Regne de Valencia si serie feyt scrutini en les dites ciutats e viles sobre lo nombre dels focls per justificar lo *compartiment* del do deles Corts de Monço...»

*** «... a compliment de aquells mil DCC XC nou sous tres diners los quals se pertanyen segons lo *compartiment* ultimament feyt en Valencia de certa part del do de Monço...»

Compartiment es diu al repartiment entre els tres Estaments o Bracos, d'acord amb el valor representatiu de cadú, dels donatius fets al rey amb major o menor regularitat i profets generalment en corts.¹⁴

Núm. 216. *Claveria*, fol. 46 r. 1377-1378 *

Núm. 216. *Claveria*, fol. 47 r. 1377-1378 **

Núm. 216. *Claveria*, fol. 54 v. 1377-1378 ***

COMPTADORS (vid. JUTGES COMPTADORS)

CORMES

* «... an Guillamo Orença per llur salari e trballs per ço com aporta ab sa bestia al loch de Nules hun hom foll o horat qui havien amenat a la dita vila dos homens de Bortiol, ab ses *cormes* en les mans, e lo qual ere stat remes de un loch en altre per amenaar aquell al hespital dels ignocents a la ciutat de Valencia...»

El *DCVB* diu que *corma* «és el cep format de dues fustes que s'adap-

14. Vid. JOSÉ CAMARENA MAHIQUES, *op. cit.*, pp. 9, 10 i 11.

ten al peu d'un home o animal per impedir-li caminar lliurement». Hem vist, doncs, que també les *corries* s'aplicaven a les mans per subjectar el pres (orat, ací), podent inclús fer camí. En general, 'cep'.
Núm. 243. *Claveria*, fol. 43 v. 1417-1418

CORREDORS DE LARGUES

Vid. CORREDOR DE PEU, on es documenta.

CORRENTIA

Vid. en ESTANTIA documentació.

CÓRRER A TRIQUET

«Item per tres joyes donades a *correr a triquet* als homens lo dit dia e festa de San Jaume dematí, çoes, una al primer, altra al segon, e altra al tercer...»

Correr a triquet. Si el *triquet* era el lloc on hom celebrava tots els jocs, no apareix més que relacionat amb les carreres a peu. No mai d'altra forma, ni tan sols amb el joc de pilota, del que no tenim cap referència a l'arxiu fins al segle XVIII. Caldria buscar-li a la locució un altre significat.
Núm. 311. *Claveria*, fol. 11 v. 1558-1559

CÓRRER AL COS

Vid. COSER, on es documenta.

CÓRRER DE LES OQUES

«... per sos treballs de fer so ab sos esturments lo dia de Sent Berthomeu Apostol al *correr de les oques*, o en altra manera per vila...»
Al correr de les oques. Locució emprada per a senyalar les proves esportives amb les quals hom alegrava les festes patronals i que solien premiar-se amb volateria: oques, principalment.
Núm. 215. *Claveria*, fol. 26 r. 1376-1377

CÓRRER DE PEU

* «Item dona e paga per fer cridar en Onda la langa qui fon donada a *correr als homens de peu* en la festa de Sent Jacme en la dita vila...»
** «Item a hun fadrinet den Gaspar de Patos per *correr tot nu* ab altres per lo carrer major, de portal a portal...»
*** «... per un parell de pollastres que foren donats als fadrins sens braques, los quals guanya lo fill de mestre Johan Anyo... Item per altre parell de pollastres qui foren donats a *correr als chics* despullats...»
**** «Item una ballesca sens gafes fon comprada pera als *corredors de largues*...»

Correr de peu o a peu. Aquesta modalitat esportiva practicada sem-

pre que hi havia qualsevol solemnització, enregistrava variadíssimes facetes, que hem tractat de documentar. Era una d'elles la de *córrer de peu a trinquet* (*triquet* és alshores la grafia) ja enregistrada (*vid.*). Els fadrins de poca edat corren *nus i sens bragues* (contrastem l'espartanisme de la primera forma amb el burlesc de la segona) i tenim a més per als majors els *corredors de llargues* (*de fons*, com diríem avui), modalitat practicada a camp través com es pot veure: «Item font notat e acordat que fos stabilit que daci anat los honrats jurats dela dita vila qui ara son o per temps seran, hagen coneguda en totes e quals carreres axi cridades com no cridades que en tots e quals sevol clams qui seran posats per quals sevol persones axi deles dites carreres com de traversar per quals sevol posicions, orts e vinyes e propietats daltre...» (*Manual de Consells*, número 15, fol. 7 v., 1427-1428).

Núm. 253. *Claveria*, fol. 6 v. 1441-1442*
Núm. 298. *Claveria*, fol. 11 r. 1540-1541**
Núm. 299. *Claveria*, fol. 8 v. 1541-1542***
Núm. 316. *Claveria*, fol. 14 r. 1567-1568****

CÓRRER DE ROCINS

«... Item paga... per un parell de oques que foren comprades, les quals los jurats donaren lo dia de Sant Berthomeu, una a *correr de rocins* e altra a saltar de palo.»

Correr de rocins: prova esportiva practicada a les festes de la vila, amb dues modalitats: *correr als ginetes*, o *rocins de sella i correr als rocins de albarda* (*Claveria*, núm. 280, fol. 7 r. 1496-1497). Més que modalitats semblen categories. I en aquesta acceptió cal mencionar altres dues categories dintre del camp que podríem dir equestre: *correr asens* (o *d'asens*) (*Claveria*, núm. 239, fol. 19 r. 1412-1413) i *correr de someres* (*Claveria*, núm. 311, fol. 12 r. 1558-1559).

Núm. 218. *Claveria*, fol. 16 r. 1380-1381

CORRIC

* «Item paga, a manament dels dit jurats, an Johan Comes, de casa de Nostre Sant Pare, per als *corrics* de aquell, per la estima del pali qui fon posat damunt lo dit Sant Pare com entra en la dita vila...»
** «Dicto die [1415, maig 18] nos, dits jurats, manam... que paguets an Johan Comes, de casa de Nostre Sant Pare, dos florins, los quals foren promeses als *corrics* del dit Sant Pare per la estima del pali que fon posat damunt lo dit Sant Pare com entra en la dita vila.»

Corric = macip?
Núm. 241. *Claveria*, fol. 36 v. 1414-1415*
Núm. 10. *Manual de Consells*, fols. 46 v. y 47 r. 1414-1415**

CORRO

- * «... paga... trenta sous per tants aquell ne havia bestret e pagat per la dita vila an Pere Domenech, de Mascarell, per lo menyscapte de un bou... lo qual deixa per al *corro* de festes de Pasqua de Pentecostes... y en dit *corro* li tragueren lo ull...»
- ** «... per regoneixer un bou de la vaqueria de Albiol ques pretenia hera gastat en lo *corro* de les festes de S. Jaume y vist aquell tornar-lo a la ra-bera...»

«... a veure e regoneixer hun jonech de Pere Albiol que fonch corre-gut en lo *corro* que fonch fet en lo dia e festa de Sancta Ana, prenent lo dit Albiol que cert mal que tenia lo dit jonech havia rebut en lo dit *corro* corrent aquell...»

Corro és, no sols el lloc on es tanquen els bous (sentit actual del mot), sinó també aquell en el que es corren, tal volta per la forma. Per extensió sembla que empraven el terme *corro* com a sinònim de correguda. Se des-prèn de les dos primeres notes.

Núm. 310. *Claveria*, fol. 38 v. 1557-1558 *

Núm. 311. *Claveria*, fols 12 v. i 13 r. 1558-1559 **

CORT

- * «Item dona e paga, a manament dels dits jurats, a Ramon Castellano, per agranar e ruxar la *cort* e lo porche de aquella e per estanyar aquella.»

** «... per hun jorn qui fon logat a fer les antostes de fusta de la *cort* dela dita vila, sobre les quals estan los pavesses d'aquella mateixa vila...»

Cort: casa consistorial.

Núm. 208. *Claveria*, fol. 4 r. 1366-1367 *

Núm. 238. *Claveria*, fol. 27 v. 1410-1411 **

COSSER

- * «... que los justicias e jurats fassen cascuna nit tanquar los portals *quoses* de la dita vila, metent dos guardes en quascu de aquells pux los altres portals ja se acostumen de tanquar.»

** «... que cascuna nit sien tanquats tots los portals de la dita vila a la hora acostumada e vellen dos homens a quascun portal dels dos *cosserers*. E vaiguen a guardar per orde de casses de la mateixa vila.»

A manera d'especulació intrascendent, pensem:

Si correntment es tancaven tots els portals exceptats dos, aquests se-rien els *principals*. De cinc que n'hi havia aleshores a Vila-real, els dos principals estaven sobre la ruta València-Barcelona. Estaven doncs en-*frontats* i *extremes*, però cap d'aquestes dues definicions no ens serveix, car altres dos portals, en l'eix Ondà-Borriana, reunien aquestes condicions. 'Sençers', que és una de les definicions acceptades, no ens convenç per-què llavors tots cinc ho estaven. A més, no encaixa açò en el context.

Ens inclinem, com a hipòtesi, per *portals principals*, i ens sembla que un estudi etimològic, partint del llatí *cursus*, ens podria dur al mateix re-sultat.

Més documentació es pot veure entre la que aportem per a il·lustrar el mot *HORA DE LES BATALLADES*. Allí es veu que els portals *cosserers* eren els més importants.

Hi ha una altra nota (*Claveria*, núm. 311, fol. 12 r. 1558-1559) molt eloqüent. Diu: «Item per la joya de la torongeta donada a les someres en la plaça, e altra de [córter] *al cos* apres dels rocins. Per les dos...», etc. Si córrer *al cos* no és una modalitat esportiva (córrer sens rocí, i no ho deu ser perquè llavors això de «apré dels rocins» estaria de massa per trobar-se indicat en el sentit de la locució), ens trobaríem amb una circumstàn-cia geogràfica, de lloc, molt encaixada amb la referida a les someres, que corren «en la plaça». *Cós* seria llavors el lloc on es feia la carrera (*cur-sus*) i *cosserers* serien els portals situats *al cós*.

Núm. 54. *Manual de Consells*, fol. 15 v. 1509-1510 *

Núm. 57. *Manual de Consells*, fol. 14 r. 1513-1514 **

COSTALAR

- * «... per dues trenelles que compra a ops de *costalar* los scuts de la vila com la host havia anar sobre Bunyol.»

Costalar. Verb. 'Acomodar i fixar', sobre cascu dels costals de la ca-lleria, la càrrega que es va a transportar.

Núm. 240. *Claveria*, fol. 8 r. 1413-1414

CUB (vid. PEDRA DE CUB)

D

DERRRENCIAMENT

- * «... per la porratia de la peyta deguda a la dita vila per aquelles tres jовades de terra seca, olivar, que anava en peyta en lo item de Habraham, fill de Mahomat Xoni, del dit loch de Bech, fins al dia que feu *derrren-climent* a la dita vila del dit olivar...»

Acte de renúncia a unes terres asentades, o qualsevol altres béns.

Formalització de l'abandó, més que l'abandó mateix, i per la qual le-galment la propietat torna al primitiu possessor.

Núm. 302. *Claveria*, fol. 7 r. 1544-1545

DESBARATAT, -ADA

* «... per adobar la roda del dit pou, com fos *desbaratada*.»

Desbaratat, -ada: 'fet malbé, descompost'.

Viu a la localitat (Vila-real) amb aquesta accepció, el concepte *desba-*

ratar, més aviat que amb el sentit de desordenat o posat en desordre. Es diu, per exemple, del rellotge que no funciona, quan s'el porta al rellotger, que «està desbaratat». I mal hom no vol significar que el rellotge està desordenat, com no es diu tampoc açò de la roda del pou, en l'exemple adduït.

Núm. 248. *Claveria*, fol. 15 r. 1427-1428

DESCIMAR

«... an Joan Cortes, ferrer, per lorcar IX scodes que lorca per a *descimar* les argamasses de la ceguia e per traure lo reblliment de aquella...»
«... a un hom que entra en lo riu a *degimar* e baxar la agut de Castelló per ço com prenie molt mes aigua que no devie...»

Descimar: 'rebaixar' una cosa, llevant-li del cim el sobrant.

Núm. 211. *Claveria*, fol. 36 v. 1372-1373

Núm. 219. *Claveria*, fol. 30 v. 1381-1382

DESCRIMINAT, -ADA

«... per adobar la roda del pou de la plaça, ques ere *descriminada*... 12 diners.»

Descriminada: 'descomposta, desarticulada' (vid. *desbaratada*).

Núm. 207. *Claveria*, fol. 29 v. 1364-1365

DETERMINADORS DE COMPTERS (vid. JUTGES COMPTADORS)

DINERS SECS (Jugar a)

«... que algun hom estrany o privat no gos jugar de nit ne de dia en la vila... a ningun joc de gresca ni altre en qualsevol tufereria e enginy puxe esser atrobat o nomenat sino tan solament de dia publicament e no amagada ni en lloc sospitos, del sol eixit tro al sol post. E aquells jocs desus escrits, ço es, a tots jocs de taules e a joc de esgrima e de ballesa, de alfardo e de tella, no puxen jugar a travesses aquells ni a *dines secs*, mes tan solament per deport a pa e a vi...»

Jugar a diners secs: jugar amb 'diners a vistes', comptants i sonants. Sempre ací en oposició a *jugar a travesses*, és a dir, mitjançant aposta en la qual el diner no actua fins acabar el joc, o l'acció que la motiva.

Núm. 1.317. *Llibre de ordinacions*, fols. 103 i 104. 1326. Recopilació de 1711.

DONA DE GUANY

«... que de aci anant hostaler algu de la dita vila no puixa acollir *dona publica* o *de guany* alguna en son hostal exceptat lo hostaler del bordell de la mateixa vila així per menjar e beure com per dormir... com aquell sia lloch deputat per a aquelles...»

Dona de guany: 'dona pública'.

Sancho (Diccionario...) aporta al mot «quest = Questa» [castellà] (*crida de les putes*). *Quest* o *guany de fembres*. És interessant la nota de Gulsoy en la pàgina 403, en la qual apareix clara la sinonímia de *quest* i *guany*.¹⁵

Núm. 60. *Manual de Consells*, fol. 58 v. 1516-1517.

DONA MUNDARINA

«... I parell danedes les quals foren donades, ço es la una al dart e l'altra a ballar a les dones *mundarines*.»

Mundació és 'neteja ment'. *Mundador*, -ora diu el DCVB «que neteja». Per tant, *dones mundarines* podrien ser, si ens atenim al DCVB, les dones que netejen, és a dir, criades de servir.

Açò a reserva de poder-ho relacionar amb el següent establiment de l'any 1326: «... que tota fembra *mundaria* o publica que fara pecat de adulteri estiga e haga de estar en lo bordell e lloch deputat», núm. 1.317, *Llibre de ordinacions*, recopilació de 1711). Si en lloc de la transcripció tinguéssim l'original o un altre text de l'època, tal volta llegiríem *mundarina* en lloc de *mundaria*. Segurament hi ha, inadvertda pel copista, una abreviatura indicadora de la n. Però... deixem-ho tal com està. Les dones aquestes vivien en la societat medieval com a mal menor i sempre despreciades. Entra molt a repèl la suposició que precisament per llur condició tenien un lloc en els festeigs patronals. No obstant, l'últim document aportat val. I cal enregistrar-ho. *Dona mundarina* (o *mundaria*): dona pública.

Núm. 248. *Claveria*, fol. 10 r. 1427-1428.

DONES ADULTERANTS

DONES DESMARIDANTS

Acord de què sien foragidades certes dones que figuren en una relació «... com sien *dones adulterants* e *desmaridants* moltes dones quasades dela vila e altres».

'Dones públiques'.

Núm. 45. *Manual de Consells*, fols. 38 v. i 39 r. 1498-1499

DRAP DE MESCLA

«... paga... per VII alnes de *drap de mescla* que compra en les festes de Nadal per vestir aquell...»

Núm. 208. *Claveria*, fol. 13 r. 1366-1367

15. Vid. *Furs de València*, ENC, I, p. 232, nota 1. (N. de G. Colom)

DRET DE GUARDANATGE

* «Nosaltres... jurats... manam a vos... sindich... queus retinguats dels dines de la mateixa vila vint sous los quals paguas en lo lliurament del *dret de guardanatge*...»

** «... Que lo *guardanatge* del terme de la present vila sia posat en cartell en publich encant e lliurat al mes de preu donant per lo temps de hun any segons les ordenacions de la dita vila...»

El *guardanatge* del terme era un dret dels veïns, subjectes d'altra banda a satisfer una especial contribució per atendre aquest servei. El cobrament d'aquesta contribució és el que s'arrenda pel Consell, que tenia com a contrapartida la remuneració dels guardes.

Núm. 41. *Manual de Consells*, fol. 41 v. 29 maig 1490 *

Núm. 63. *Manual de Consells*, fol. 13 v. 4 juliol 1520 **

E

EGUACER

* «Item axi matex acorda... de haver hun porquer e hun cabrer e hun *eguacer* de la dita vila...»

Eguacer: 'pastor o ramader d'egües'. *Eguaceria* (*vid.*) és 'eguassada'. Núm. 15. *Manual de Consells*, fol. 16 r. 1427-1428

EGUACERIA

* «... que Don Guaspar de Ribelles... ni altra persona no puxen tenir *eguaceries* en aquesta plana per los inconvenients de dans e altres mals ques seguxen per causa de dites *eguaceries*...»

Eguaceria = eguassada, ramat d'egües.

Núm. 47. *Manual de Consells*, fol. 40. 1502-1503

ENFARONADA

* «... paga... per quinze mans de paper pera la *enfaronada*, ayguacyta y cancles...»

Enfaronada: 'enfarolada'.

Núm. 324. *Claveria*, fol. 21 r. 1580-1581

ENJUNÇAR

* «... per raho de set somades de junch que porta per *enjunçar* los carers e plaça... com se digues que lo senyor Duch e la Senyora Duquesa havien a venir...»

Enjunçar = estorar amb joncs.

Núm. 212. *Claveria*, fol. 18. 1373-1374

ENTOSCAR

* «... per I jorn que fou a tirar de la dita arena ab son ase a rebhir e *entoscar* lo dit pont.»

Núm. 216. *Claveria*, fol. 24 r. 1377-1378

ENVESSANT

* «... per lo dany fon fet en los bancals de aquells en lo *envessant* del riu de Millars, per haver cremat algunes oliveres...»

Envessant per vessant, actual.

Núm. 324. *Claveria*, fol. 12 r. 1580-1581

ESBURRAR

* «Item dona e paga... an Steve Rubert, hu dels dits jurats e a tres homens que aquell porta per a *sburrrar* e squexerar la ceguia roga de la dita villa...»

ESBURRADOR

* «... per esser present al *sburrrar* de la ceguia...»

* «... per hun dia ana ab los *sburrradors* que logaren los cequies pera *sburrrar* la ceguia Major...»

ESBURRAMENT

** «Dimats seguent lo dit sindich y clavari continuant lo dit *sburrrament* loga los dejus scrits...»

Núm. 305. *Claveria*, fols. 30 v. a 32 v. 1551-1552 *

Núm. 316. *Claveria*, fol. 37 v. 1567-1568 **

ESCOBA

* «... per setze alnes e miga de canem e per miga dotzena de claus e per I pell de molto negra per a metre en la *scoba* que stava en lo campanar...»

** «... de la soldada que Lorençet Anyo prenia per esser *scoba* et talaia en lo campanar de la dita vila en lo temps dela guerra...»

Escoba: 'centineïlla, vetlla'. També es din del lloc que li és destinat.

En quant a la primera acceptió, correspon a talaia = *talanya*, indicat al text.

Núm. 206. *Claveria*, fol. 3 v. 1362-1363 *

Núm. 240. *Claveria*, fol. 30 r. 1413-1414 **

ESCOLTA

* «... paga... an Jacme Cagador, vehi de Castello, en loch del honrat en Domingo Miro, portant veus de Governador en Regne de Valencia dença lo Riu Duxo, los quals se pertanyen pagar a la universitat de Vila-

real en les *escoles* les quals lo dit portant veus... ab consentiment de alguns lochs de la plana have tengudes entre les campanyes dels franceses les quals eren en les parts de Arago et dampnificaven la terra...»

Per *escolla* s'entén, en terminologia castrense, l'home que vigila des de certa distància els moviments de l'enemic. Però ací *escolla* és terme que cal acceptar com a sinònim d'«espia». Realment és el que pot *escollar*, i no pas l'altre, que pot vigilar, veure, i molt poc més des de la seva talaia.

Núm. 213. *Claveria*, fol. 33 r. 1374-1375

ESCRIVÀ DE LLETRA FORMADA

* «... an Pere Valls, *escriva de letra formada*, per raho e preu de tres pergamins que compra per a un missal que feu per a la Ecclesia...»

** «... a Mestre Thomas, *scrivent de letra formada*... per los dos llibres processoners que feu a obs dela Ecclesia...»

Escrivà de letra formada: 'copista', 'escrivent'.¹⁶

Núm. 230. *Claveria*, fol. 15 v. 1398-1399 *

Núm. 263. *Claveria*, fol. 10 r. 1457-1458 **

ESLLIMAR

«... paga... an Gil Muntanyes, hu dels dits jurats, per esser present al *slimar* de la ceguia maior.»

Slimar: esllimar, 'traure del llit de la sèquia els llims i fangs'.

Núm. 308. *Claveria*, fol. 35 v. 1554-1555

ESQUEIXERAR

«Disapte... logà... per continuar la dita faena de *squeixerar* la dita ceguia...»

(Seguidament es justifiquen jornals per escurar-la.) De cap manera açò no està relacionat amb els articles *esquix* i *esqueixar*. Si tenim en compte que *queixar* és el canal o llit artificial per a una sèquia o conducció d'aigua, i que a la Plana es limita esta denominació a les parets, surt clar el sentit d'*esqueixerar*: 'desbrossar i netejar les parets de les sèquies' (alcs-hores de terra aptijada).

Núm. 307. *Claveria*, fol. 23 v. 1553-1554

ESTABLIR

«Item rebe don Frances Muntaner, de Carabona, per lo arrendament dela terra que li fou arrendada e o *stablida*, deu sols.»

16. *Vid. J. M.ª MADURELL, Manuscris en català anteriors a la impremta*, Barcelona, 1974, p. 31. Un document de 1404 parla de «Mestre Johan, scrivà de letra rodona» (document núm. 21). (N. de G. Colom.)

L'establiment de terres ha consistit sempre en l'assentament de la persona o família a la terra en qüestió, però d'una manera ferma, *estable* i permanent, si bé subjecta l'alienabilitat de la propietat a un període de temps que podríem dir «de prova». Ara bé, el concepte *establir* com a sinònim d'arrendar o viceversa, ens sembla nou i digne d'atenció.

Núm. 247. *Claveria*, fol. 4 v. 1426-1427

ESTANTIA

«... que arroces ab correntia ni *stantia* no fossen feyts en lo terme de la dita vila...»

Quan l'arros es cultivava en aigua corrent es deia que es feia *ab correntia*. Quan s'utilitzava aigua natural o artificialment entollada era dit *ab stantia*.

Núm. 3. *Manual de Consells*, fol. 19 v. 1 octubre 1388

ESTARINYAR

«... A Ramon Castellano, per agranar e ruxar la cort e lo porche de aquella, e per *estariyar* aquella.»

Estariyar per *estariyinar* = 'llevar les teranyines'.

Núm. 208. *Claveria*, fol. 4 r. 1366-1367

ESTAT

«Item paga... a mestre Joan de Padilla, empedrador, vint y una llitura, moneda real de Valencia, a ell degudes per dos cents huitanta *stats* ha empedrat en lo pla de la sglesia Maior de la dita vila... ço es, per ses mans a raho de hun real per *stat* que prenen suman de les dies vint y una llitura...»

Un dels papers d'aquesta claveria, el número 9, és l'època en pergamí que justifica el pagament en qüestió, i diu: «... *ducentis et octuaginta statidis impetrati sive empedrat... Id est, decem octo denariorum pro statido*».

El DCVB a l'article *Estat*, acceptió 22, diu: «Mida de l'alçada regular d'un home». Es tracta de l'única referència del mot al concepte mesura, i amb tot no encaixa amb l'exemple aportat per nosaltres. Es tracta d'una mesura de superfície, que caldria esbrinar si està relacionada amb l'alçada d'un home. És molt probable.

Núm. 314. *Claveria*, fol. 27 v. 1563-1564

ESTRET

«... Item que lo dit carnicer o arrendador deles dies taules de molto e cabro de la dita vila, sien tenguts, *astrets* e obligats matar en aquelles, en lo dit any, dotze bous bons e ben grassos...»

Estret = obligat. I tal volta també compromès. (Almenys ací és obli-

gat per compromís. El *DCVB* diu de *tingut* que equival a *obligat per un contracte*. Val acò per a *estreit*.¹⁷

EXAGUAR (EIXAGUAR)

«... als homens qui anaren a fer aturar la madera qui venia per lo riu de Millars avall e traure e exagnar aquella endret lo pas stret del dit riu...»

Sembla clar que el significat de *exagnar* és el de *eixagnar*. Però cal acceptar açò amb molta precaució, per quant l'estudi del document complet ens ha dut a la conclusió que als qui tragueren la fusta del riu els importava ben poc que s'eixugues o no. Era un plet secular el que mantien per aquesta qüestió, i l'únic impuls que els movia era que aquesta no arribés a l'assut perquè el desfeia. I segur que aleshores haurien nafat o mort al propietari de trobar-lo al lloc indicat. Sembla, doncs, eufemístic qualsevol preocupació al marge de la qüestió que els interessava.

En pla, també un poc aventurat, es pot indicar l'acceptació del mot com a *ex-aiguar*, és a dir, 'traure de l'aigua', malgrat la redundància a la qual, pel demés, eren tan aficionats els escrivans de l'època.

Núm. 250. *Claveria*, fol. 16 r. 1432-1433

EXANGUS

«Item uns *exangus* ab sa trasega a Pere Gerrau per 1 sou 2 diners.»
Exangus per alxanguers.

Núm. 1.734. *Protocol notarial*, fol. 73 r. 1426

EXECUDIR

Que certa calònia «sie hauda, levada e *execudida* dels bens del dit moliner...»

Execudir per 'executar'.

Núm. 2. *Manual de Consells*, fol. 15 r. 22 desembre 1383

F

FERIT

«... dos mesos servi als malalts *ferits* de peste qui staven en lo hospital...»

El *DCVB* diu que *ferit* equival a atacat d'apoplegia. Ací apareix *ferit* com a atacat de pesta. Es pot dir, sense cap dubte, que *ferit* és sinònim de 'atacat de qualsevol enfermetat'.¹⁸

Núm. 311. *Claveria*, fol. 16 r. 1558-1559

17. *Vid. Furs de València*, ENC, I, p. 180, fur I-III-24. (N. de G. Colom.)
18. El sentit primer de *ferit* és 'colpejar', 'donar un colp'. (N. de G. Colom.)

FLAQUEJAR O FLEQUEJAR

«... per raho de una letra que lo dit governador havia manada a requesta de Pere Compte contra lo mustaçaf... manant al dit mustaçaf quel *lexas flaquegar*.»

Hem vist en altre lloch *flaqueja* per *flequera* = *fleca* i no ho podem per figurar en el *DCVB* *flaquer*, -era per *flequet*, -era.

Flaquejar = 'flequejar' és una forma de 'flecar', fer pa.

Núm. 246. *Claveria*, fol. 13 v. 1423-1424

FLAQUERIA (vid. FLAQUEJAR)

FLEQUERIA

«... que la *flaqueja*... de ací anant no se arrende, sino que sia donada franquament, empero quey haja de haver continuamente dos *flaqueres* segons se practicava. Empero que los que hauran de esser *flaques* que aquells sien posats en redolins e trets per sort...»

Flequera: 'fleca', 'tom de pa' o 'botiga on el venen'.

Núm. 53. *Manual de Consells*, fol. 16 r. 1508-1509

FULLAPOST

* «Item mes dona e paga lo dit sindich... per un *fullapost* que compra ren... per a posar la nomina...»

** «Item dona et paga lo dit sindich per una *fulla post* que compra de huns homens de Musquerola per a la caseta dels molons de la carneria...»

El *DCVB*, a l'article *post*, aporta la variant *post de fulla*, que estímem igual a *fullapost*.

Núm. 293. *Claveria*, fol. 20 r. 1523-1524 *

Núm. 300. *Claveria*, fol. 16 v. 1542-1543 **

FUMO MORTE

«... paga... an Bernat Mulet, alias Alastre, manobrer dela obra del vall per son salari e treballs de fer una escalla dargamassa e de rajoles per pujar en lo mur dela vila al cap del carrer... la qual li fon donada a *fumo morte*.»

Sembla evident que el treball es realitzà a estall o escarada, o siga a preu fet, per quant no es detallen jornals ni altres circumstàncies del cas. I aquest deu ser el significat de *a fumo morte* = 'a estall', 'a escarada'. El que no trobem és la relació de dependència entre allò que es vol significar i la traducció del llatí *fumo*, que sembla d'ús corrent.

Núm. 230. *Claveria*, fol. 23 r. 1398-1399

GAFAN

G

«Memoria sia als senyors jurats de les coses que son mester per als entramesos. Primo, quatre cares per als rabins de gonsel. Secundo, ales tres quatre (sic) per als bochins. Item mes, altres quatre per als *gotjans*. E una per al diable. Item mes, sis diademes. Item mes, fa adobar la vestimenta del diable. Item mes, calces per al Jhs.»

Núm. 45. *Manual de Consells*, nota solta entre fols. 33 i 34. 3 març 1499.

GASTO (vid. MESSIÓ)

GENERAL DEL TALL DEL DRAP

* «... dona e paga... als honorables en *Gualbriel* Prunyonosa e Johan de Mur, arrendados del General del tall del Drap dela dita vila, cent sis sous e huit diners... los quals la dita vila los devia dela primera terça de març en çà, del quels dona de General dels draps que los vehins de la dita vila obren e tallen en ses cases.»

** «Item mes lo dit honorable Consell ajustat mana esser notat que los honorables jurats escriguen una letra al honorable sindich de la dita vila a Valencia se informe lorde que tenen en lo General del Tall del Drap en tuchar lo drap que cascu porta a bollar que a hוברat en sa casa. Siu fa ab sagrantment o per miga daltra persona e quens heu certifique.»

El *General del Tall del Drap* era l'ímpost amb el qual la Diputació del General del Regne gravava tot drap que es tallava i venia per al consum. A més de la documentació ací aportada, ens diu de la manera de recaptar-lo, la que figura a l'article GENERALER o collier d'aquesta impositió, ara ja (1487) concertada amb els Consells de cascuna vila.

Es dit també algunes vegades *bolla*, i en la documentació local resulta difícil de diferenciar aquests dos conceptes, segurament perquè llavors es fonien en un sol, com veurem.

El *Manual de Consells*, núm. 24, de 1459-1460, duu al final, com és corrent en aquests llibres, les diferents ordenances administratives, i figuren, entre altres, els «Capítols de la Bolla»... «... los quals lo arrendador del General del Tall del Drap de Vila-real e de son terme... ha tenir e servir». Ara bé, la *bolla* pròpiament dita consistia en bollar, segellar el drap obrat per garantir-ne la qualitat, d'acord amb els preceptes legals referents a la seva fabricació. La norma anava encaminada a defensar el producte contra la competència estranya. Tot açò està documentat. Però,

19. Vid. SALTAMI BARCA = *saltambarc*.

com que sembla que el drap casolà, quan es dedicava a la confecció dels vestits familiars (i llavors eren molts els que es vestien amb teles fabricades per ells mateixos), estava lliure d'ímpost, aquesta condició del drap casolà fer-la patent, mitjançant la presentació del drap, que hom bollava, i la prova testifical o el jurament de què açò era així. I donà lloc a la consulta que hem vist (**) i fa que, els capítols referents al cobrador de l'ímpost del General del Tall del Drap s'anomenen impropïament *de la bolla*, per recaure aquesta funció del bollatge sobre el cobrador. Heus ací alguns d'aquests capítols:

Ibid., foli 87 r.:

«Primerament tot venedor de drap lo qual vendra a tall, ço es, a altres a qualsevol persones axi stranyes com privades, pach general entegre, ço es, XXI diner per cascuna lliura de diners, segons forma e tenor dels capítols del General del Regne de Valencia als quals se refir.»

«Item que lo comprador e o arrendador del dit dret haia e sia tengut saguellar qualsevol draps que li seran portats a saguellar per los vehins de la dita vila e de son terme, sens pagar dret de general o salari algu, com a us propi sie e non alias.»

Núm. 276. *Claveria*, fol. 4 r. 1487-1488 *

Núm. 53. *Manual de Consells*, fol. 19 r. 5 novembre 1508 **

GENERALER

«Die VIII decembris anno predicto. De nos en Pere Mari, juge delegat e assignat per los Nobles Reverents e Magnífichs diputats del General del Regne de Valencia en la Vila de Vila (sic) de Vilareal e quarter de aquella, segons de la dita nostra delegacio constat ab letra e comissio patent ab son segell pendent en lo dos de aquella dada en Valencia a IIII de març any corrent MCCCCIX VII. Als honorables los jurats dela vila de Bortiana, saluts e honor. Denant nos es comparegut Sarça, juheu, e conquerint se de paraula ha dedohit que ell tenia un saltami barca¹⁹ fet aci en la dita vila lo qual havia fet de drap saguellat ab lo segell del *general* de aquesta vila. E porta aquell a vendre e vene en aqueixa, e primer liuras aquell al comprador, manifesta aquell al generaler e mostra lo segell. E apres afferma, instant lo dit generaler, lo havu penyorat e venuda la penyora no sap la causa per que. E per ço li ha conengut recorer a nos com a juge subdelet, requirint lo proveïssim de congru remey de justicia, heus deguessem scritureus ut infra. Per tal, de part dela Magestat Reyal, vos dehim, juhim e manam que les presents vistes, restituescats la penyora o penyores venudes al dit juheu e que de la dita causa nous entremetats. Ans torneis la causa al primer estament. He la part del dit *generaler* a nos trametats...

He la part del dit *generaler* a nos trametats...

Data in Villaregai die VIII decembris... E com no hagam propi saguèl, havem seguellat ab lo segell comu de la dita vila.»²⁰

General era el funcionari encarregat de recaptar l'impost de la Diputació del General del Regne, sobre el drap tallat i venut, en cadascun dels quaters o demarcacions assenyalats expresament. Aquesta impositió es denominava General del Tall del Drap (*vid.*).

Núm. 30. *Manual de Consells*, fols. 42 v. i 43 r. 9 desembre 1467

GÈNOVA (*vid.* CLAUS DE GÈNOVA)

GERRA BLADERA

«Item quinze sous que havu paguats per dos *jerres bladeres*.»

Gerra bladera: 'la que pel tamany o la forma servia per al magatzematge del blat'. (Personalment creem que la denominació respon a la grandària.)

Núm. 51. *Manual de Consells*, fol. 44. 1506-1507

GORRÍO

«... per lo preu de quatre *gorrions* que aquell compra en la ciutat de Valencia per ops dels molins de la dita vila, sexanta quatre reals castellans e deu diners de port... CXXII s. VI d.»

Gorrío: per gorró, segurament. *Vid.* DCVB, s. v. *gorro* (primer article).

Núm. 319. *Claveria*, fol. 33 v. 1569-1570

GUANY (*vid.* DONA DE GUANY)

GUARDANATGE (*vid.* DRET DE GUARDANATGE)

H

HERBATGE

«Item rebe lo dit sindich de un moro dela Alcudia de Veho per *erbatge* de abelles, hun real.»

L'acceptació del mot *herbatge* que podia estar relacionada amb l'exemple present (impost damunt el consum de l'herba dels prats, DCVB) no encaixa. Cal acceptar que *Herbatge d'abelles* és l'impost que pagavan els

20. Contra el costum, hem cregut molt convenient aportar quasi íntegra la transcripció d'aquest document, el més interessant que hem trobat per a donar una idea prou clara de les funcions del *general*.

propietaris de vasos d'abelles per tenir-los temporament estacionats en un terme estrany.

Núm. 270. *Claveria*, fol. 1 v. 1474-1475

HERBATADOR

Documentat a l'article ASSADURA. *Erbatgador* o *munter* apareix com a guardià en un lloc d'herbes i muntanya, com Toga, que és el de l'exemple aportat.

HORA DE LES BATALLADES

«... que cuascun dia, de la *hora de les batallades* demati, fins a la hora del seny, guarden dos homens a quascun portal dels cossers e hun home al portal den mig...»

L'*hora de les batallades*, a l'alba, assenyalava el començ del dia, així com la del *seny* (o *seny del lladre*) marcava el final. Indicades mitjançant repics de campana, com es desprèn del nom mateix dels senyals que separaven, a efectes judicials, el dia de la nit.

Núm. 59. *Manual de Consells*, fol. 23 v. 1515-1516

HORT

* «Pere Velliet, olim Lopo Velliet. Primo cinch *horts* y miga fanecada de terra rech sobira, a Bonretorn. Anaven en dos ítems y heren de son pare Johan Lopo, alias Velliet, de Bechi. Fan les dos fanecades dos sols y los quatre *orts* quatre sols de cens a Nules.»

** «Sancho Çalema, olim nomenat Mahomat Çalema. Primo dos quarts y quatre *orts* de aquella jovada de terra seca a la Torrassa, la qual era del mateix Çalema, com los [altres] huit *orts* porte en peya Pere Royo, de Bechi.»

La nota primera (*) ens dóna:

5 horts + 1/2 fanecada = 2 fanecades + 4 horts.

Pertant, 1 hort = 1 i 1/2 fanecades.

La segona ens dóna una curiosa relació de mesures malgrat la seva brevetat, digna d'una antologia:

1 jovada = 2 quarts + 12 *orts* = 36 fanecades.

Núm. 851. *Padró de béns*, fol. 10 r. 1559*

Ibid., fol. 18 r. 1559**

I

IMAGA

«... per pagar an Coscolosa, argenter de la ciutat de Valencia, les fadures de una *imaga* de Sent Jacme... dargent...»

«... que degues deliurar la *imaga* d'argent, que havié feta, al sindich de Vilharel, no constrastant la empera quel dit oficial havié feta fer de la dita *imaga*.»

Imaga = 'imatge'.²¹

Núm. 224. *Claveria*, fols. 29 r. i 40 v. 1389-1390

IMPUGNADOR DE COMPTES

«Item acorda lo dit Consell que en Pasqual Torner e en Jacme Cortes hajen, reeben e defenesquen los comptes den Guillem Loreta, olim sindich dela vila... e sobre aquells fagen, proceesquen e enanten tot ço e qualque cosa a definició e expedició dels dits comptes se pertangue. Et constituí a aquells per llur salarii e treballs, a cascu, XX sols segons que es acostumat donar per lo dit Consell a reebre comptes de tresorer. Item acorda lo dit Consell que en la recepció o retiment dels dits comptes den Guillem Loreta sien elets *impugnadors* per part de la vila que impugnen tot ço e qualque cosa entendran ne conexeran que impugnar fage en e sobre los dits comptes. Et elegí e assigna per *impugnadors* dels dits comptes los discrets Antohoni Guasch e en Miquel Marçal, notari, als quals constituí e ordena per llur salarii e treballs de fer les dites impugnacions tro a definició dels dits comptes, a cascu, trenta sols.»

Mentre els *judges comptadors* (*vid.*) actuen en la definició dels comptes «donant son dret a quiscuna part tant quant en ell fos», els *impugnadors* actuen única i exclusivament com a tals, i per part de la vila, és a dir, de l'Administració. Són més aviat fiscals que jutges i actuen, com hem vist ací, conjuntament amb els rebedors i definidors, que són els poc més tard anomenats *judges comptadors*. El nomenament dels *impugnadors* sembla excepcional i per sospita de frau. A part l'experiència que personalment podem adduir a favor d'aquesta afirmació, ens ho demostra en l'exemple aportat el fet de l'assignació de salaris, solmesos en el primer cas al costum, i sense precedent que es faça constar, en el segon.

Núm. 1. *Manual de Consells*, fol. 9 v. 1382-1383

INTERÈS (*vid.* RESPONSABILITAT)

J

JAC

«... a Gabriel Prexana, moliner, e a si mateix, per un dia que anaren al molí del Cap del Terme per veure si eren necessaris dos *jacos* per a les moles del dit molí...»

21. La forma és deguda al gènere femení. No estem segurs si la pronunciació era *imaja* o *imaga*. (N. de G. Colom)

Coxinet o capçal sobre el qual jau l'eix de les moles.
Núm. 294. *Claveria*, fol. 111 v. 1528-1529

JAMBIA

* «Primerament ana a Castello per comprar jambia per a les verdesques y no ni trobam...»²²

** «Item... paga per preu de certes fulles o jambies... a ops de la obra de la sala...»

Jambia = 'peça de fusta, de poc de gruix, dita també fulla'.

Núm. 214. *Claveria, Papers*, núm. 20. 1375-1376 *

Núm. 245. *Claveria*, fol. 36 v. 1421-1422 **

JOIA (La) DE LA TARONGETA

«Item per la joia de la tarongeta donada a les somers en la plaça...»

Més documentació al mot CLATXOLA (*vid.*).

Núm. 311. *Claveria*, fol. 12 r. 1558-1559

JUTGES COMPTADORS

«... lo dit honorable Consell elegí e feu *judges comptadors* e determinadors dels comptes dela dita vila, es saber, los honrats en Johan de Calacayt, notari, e Nandreu Aiz, vehins dela dita vila, dels quals de feyl lontrat en Pere Romeu, justícia de la... vila reebre personalment sagrament que be e lealment se haurien en los comptes dela dita vila, donant son dret a quiscuna part tant quant en ell fos, als quals lo dit honrat justícia feu comisio en forma solita, donant, atribuint e atorgant e comanant a aquells tot son lloch, noms e veus...»

Els *judges comptadors*, nomenats aleshores regularment en data determinada (Pasqua de Pentecosta) i amb duració ben establida (un any), tenen llur precedent en els rebedors i definidors de comptes sobre els quals aportem documentació a l'article IMPUGNADORS DE COMPTES (*vid.*). Llurs funcions estan ja ben reglamentades ara.

Núm. 15. *Manual de Consells*, fol. 5 v. 1427-1428

JUTGES PARTIDORS D'AIGÜES

«Item paga... als honorables en Berthomeu Azanar e en Berthomeu Aymerich, vehins de la dita vila, *judges partidors* dela aigua del riu Milars...» [Per partir dites aigües, a dos sols per dia.]

Conjuntament amb els de Castelló, Almassora i Borriana, anaven els *judges partidors* de Vila-real, quan el nivell de les aigües sofria variació

22. Pel context es veu que el que busquen és fusta. No en troben tampoc a Betxí i, finalment, resolén el problema comprant a Borriana una barca vella que, tot seguit, desarmen per a apropiar les taules.

sensible, al riu de Millars. Ajustant la partició a la norma donada mitjançant sentència arbitral, per l'infant Pere, comte de Ribagorça. Encara avui es fa açò d'igual forma, si bé els partidors ja no s'anomenen jutges. Són, senzillament, *partidors*.

Núm. 296. *Claveria*, fol. 24 v. 1537-1538

L

LANRONET (LANRÓ?)

Documentat a RAGAVA (*vid.*).

LORCAR

«... an Joan Cortes, ferrer, per lorcar IX scodes que lorca... XVIII diners.»

Lorcar = lueciar?

Núm. 211. *Claveria*, fol. 36 v. 1372-1373

LUMINARI

«... dona et paga an Miquel Foix, *luminarii* de la església dela dita vila per la cera que cremaren dels ciris de la dita luminaria com vench lo senyor rey et fos denit et li isqueren a recebir ab brandons.»

La luminària de l'església es pagava del que hom obtenia d'un bací. El *luminari* o escolà dels ciris²³ era l'home encarregat de l'administració dels diners d'aquest bací i veïl·lava perquè no s'emprassen en altra cosa. *Vid.* LLUMINÀRIA DE LA VERGE.

Núm. 246. *Claveria*, fol. 41 r. 1423-1424

LL

LLADRINA

«Vist que lo di honorable justícia te presa la dona na Gracia, amiga de Pete Bago per *lladrina* que aquella sia perseguida e castigada segons meritis de proces a despeses de la vila si bens noy hauran de aquella.»

Núm. 50. *Manual de Consells*, fol. 44 r. 1505-1506

LLETRA FORMADA

Vid. ESCRIVÀ DE LLETRA FORMADA, on es documenta. És la lletra emprada als llibres manuscrits.

23. Hem perdut la cèdula corresponent a escolà dels ciris i no podem, de moment, trobar el document que el cita; per això hem renunciat a aportar-lo.

LLIMLAR (LIMLAR)

«... per son salari de alguns dies qui estech en la dita vila *limlan* la ceguia del molí nou...»

Es una variant de *ESLLIMAR* (*vid.*).

Núm. 210. *Claveria*, fol. 26 r. 1369-1370

LLIBRE DE LES VALIES

«... Item paga an Ferrer Colomet, notari qui... ana a escriure lo *llibre de les valies* per cases o portals com se volgues taxar la peyta...»

El *llibre de les valies* recullia els béns de cada veí, amb el *valer* d'ells. Més tard donava lloc al padró de peïta.

Núm. 239. *Claveria*, fol. 34 v. 1412-1413

LLITIGADA

* «... paga... a huns homens de la vila de Onda per que prengueren e mataren nou lobatons de una *litigada* en lo terme de... Onda...»

** «... a un morisco de la Vila Vella, tres sous per una *litigada* de llombatins havia pres, com tant sia acostumat.»

Litigada, com *caniglada* (*vid.*) és el conjunt de fillols que cria d'una vegada la lloba (la gossa, la conilla, etc.) i s'hi troben tots junts a un lloc.

Núm. 297. *Claveria*, fol. 32 r. 1539-1540*

Núm. 326. *Claveria*, fol. 17 r. 1583-1584**

LLIVELLADOR

* «... an Pere Cantero, *llivellador* de aygues, per haver llivellat les aygues de la cequiola pera portar la aygua a la dita vila per a fer fonts en aquella, deu reals castellans... XVIII sous II [diners].»

** «Item paga an Johan Ribes, hostaller, nou lliures un sou per nou dinars per la dita vila a daquells deguts per la despesa y possada de un *allevillador* o ingenier trames per lo sr. Rey a la dita vila per mirar les forces serien menester fer en aquella per deffensio...»

Llivellador = 'nivellador', 'enginyer'.

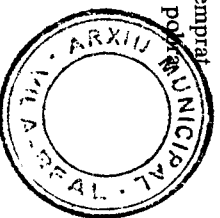
Núm. 314. *Claveria*, fol. 19 v. 1563-1564*

Núm. 315. *Claveria*, fol. 28 r. 1564-1565**

LLUCIÓ

«Item doni e pagui... an Pasqual Borrada, lochinent de justícia, per lounrat en Pasqual Rovira, per raho del tauatge que li pertanyie en lo deposit qui feu la vila quant quita den Jachme Aiz cent florins. E aço per *luicio* de son dret... I sou.»

El *DCVB* diu de *lluicio* que és l'acte de lliur un cens. Però no emprat açò amb caràcter exclusivista, ans bé, sembla donar aquesta idea per



(però correcta) per manca de documentació. Ací es veu que *Il·lució* és el *pagement* d'una comissió, el taulatge.

Núm. 251. *Claveria*, fol. 17 r. 1438-1439

LLUMINÀRIA DE LA VERGE

* «... que qualsevol persona que pendra los ciris a obs de cremar per los corsos de alguns morts o missos o altres coses per cremar dels ciris dela *luminaria*, que en tal cars sien tenguts pagar dos sols per llura dela cera que cremada o minuada sera, sensse los regals que sien donats al dit luminari.»

** Apoca de un ciri que el Consell havia promes a la «luminaria de la Verge Maria». El cobra Pere Pahoner, «luminari della gloriosa Verge Maria».

La *luminaria de la Verge* és una institució per al dit fi i ens sembla que no gens local. El *DCVB* aporta una cita que ens fa pensar en la seva difusió. Està referida a cert infant que manà donar una almoïna a la *luminària de Santa Maria de Sales*. A l'exemple que ens ocupa, els devots de la Verge van portant-li ciris a l'altar. Com es cremen tots, aquells que necessien per als seus usos, dins l'església, algun ciri, el prenen. Obviament, deuen deixar al seu lloc un obsequi que en esdevenir cada cop més mesquí, mou al Consell a l'acord que es pagui a pes la cera consumida, a més del present acostumat.

I quan l'aportació dels fidels no respon al decòrum requerit pel cas, es prenen mesures extremes, com la de destinar a aquesta *luminària* la meitat de la cera deconisada pel mustassaf per entrada fraudulenta a la vila.²⁴

Núm. 26. *Manual de Consells*, fol. 26 r. 21 març 1464*

Núm. 286. *Claveria, Papers*, núm. 36. 6 juny 1508**

MAÇANA

M

«... paga... an Johan Granell... per lo loguer de un rosi... a mestre Johan del Orrio, cantero qui fa la creu de pedra del raval de la dita vila apellat de Castello, per anar al pla de Muro per veure si de la pedrera que es alla se poria traure hun cano y *maçana* per a la dita creu...»

Maçana: en la creu del terme, el 'capitell que uneix el canó o fust i la creu pròpiament dita'.

Núm. 310. *Claveria*, fol. 4 v. 1557-1558

24. Nota inserta entre els folis 24 v. i 25 r. del citat *Manual de Consells*, núm. 26. És un prego del mustassaf.

MAGRANES MURCIENQUES

«Item... per raho e preu de *magranes murciennes* que... a manament dels jurats compra per a ops de fer lo dit present.» (A Micer Joan Mercader, batle general del Regne, amb motiu d'una visita a la vila.)

Núm. 244. *Claveria*, fol. 26 r. 1418-1419

MALONCOMIS

«... per haver portat una letra al senyor official a la vila de Castello sobre certes *maloncomis* o *rinya* tienen los preveres de la present vila...»

Malgrat la dubtosa concordància, el mot es lliga bé. Tal volta ho aclaria tot la presència d'una lletra omïda sense indicació d'abreviatura, per exemple, *maloncomies*. Llavors concordaria amb *ceres*, però no amb *rinya*, singular. Però açò són conjectures. Deixem-ho com està i diguem, amb certes reserves, *maloncomis* = 'rinya'. D'altra part, la discordança al·ludida era aleshores freqüent.

Núm. 314. *Claveria*, fol. 29 r. 1563-1564

MALITICOS

«Item hague... den Joan Tener treize sous quatre diners per los dos terços deguts, ço es, lo hu a la vila y lo altre al acusador, en la pena per ell comesa per haver llançat terra o *maliticos* a la exida del portal de Casello...»

No ens sona, açò de *maliticos*. Tan sols ho hem vist ací, i ho transcrivim perquè la grafia és clara i no ofereix cap dubte de lectura.

Núm. 325. *Claveria*, fol. 6 r. 1582-1583

MARCONINS (vid. CLAUS MARCONINS)

MENJADOR

«... a Domingo Alfageri per son salari de dos jorns que ana a les alqueries per fer scriure los *menjadores* del terme...»

Persona, a efectes fiscals, sobre la qual recau una taxa o impòsit. No hem pogut comprovar si s'empra també el terme a efectes censals, però més que l'estadística del moment ens ve sempre de manera indirecta i no es pot parlar d'ella com a ciència. Podríem, amb reserves, dir que es tracta de *personas a efectos censals*. Més tard, però dins encara del segle XIV, s'adopia el sistema de censar per focs o foguers.

Vid. en CABEGATGE altres exemples.

Núm. 211. *Claveria*, fol. 36 v. 1372-1373

MER OFICI

* «... per XXII jorns qui estech continuament en Saragoça... per haver

e recaptar del Senyor Duch privilegi que inquisicions de *meroficii* no sien fetes per null temps en la dita vila...»

** «... an Johan Martinez de Mezquita, los quals lo Consell ha acordat que li sien donats per son salarii treballs de ço que treballa com a fiscal del senyor Duch en les inquisicions ques fahien de *meroficii* contra los mustagaffs dela dita vila...»

*** «... I viatge que feu a Valencia per haver consell sobre la inquisicio que lo oficial feye per *meroficii* en les ussures...»

Merofici = 'mer ofici'.

Definit l'adjectiu *mer* = 'pur', 'sense mescla' que s'usa només davant del nom, surt clar el significat lingüístic de *merofici*. Cal ara estudiar-ho com a institució jurídica. I és per facilitar aquesta tasca pel que hem insistit en l'aportació documental.

Núm. 210. *Claveria*, fol. 28 r. 1369-1370*

Núm. 210. *Claveria*, fol. 31 v. 1369-1370**

Núm. 211. *Claveria*, fol. 32 v. 1372-1373***

MESSIÓ

«... lo dit sindich loga... los deius nomenats per a obrar e adobar la carcelleria dela dita vila e sospedar les parets de aquella, als quals paga e dona les quantitats següents. Primo, Abrahim, moro, maestre dela dita obra, *ab sa mesio* o provisió, quatre sols.»

Messió. Quan hom contracta un artesà foraster, per realitzar una obra, generalment el salari inclou *la messió* o *gasto*, però referit açò concretament a l'alimentació o *gasto* de quascun dia.

Encara avui *el gasto* és, entre les ames de casa, el menjar. Hom pot sentir pel carrer expressions com aquesta: «Vaig a preparar-li *el gasto* al meu marit». El que es va a preparar és només el menjar del dia. I dintre l'ambient popular, *bon gasto* és sinònim de *bon menjar*.

Per a un sentit més general s'hauria d'usar el mot *despeses*, que es troba sota l'article *TATXA* (*vid.*).

Núm. 243. *Claveria*, fol. 38 r. 1417-1418

MESURA DEL CANTER DEL VI

«Item hague e rebe lo dit sindich, de mestre Mari Canyegral, fuster, arrendador de la *messura del canter del vi* de la dita vila, a ella arrendada a temps de hun any, per preu e arrendament de hun ducat, ço es, tot lo dit preu. Havi acte del dit arrendament rebut per lo notari scriva de la dita vila...»

Núm. 301. *Claveria*, fol. 9 v. 1543-1544

MIG COS

«... a Pere Culla, argenter, per lo argent y mans de una creu ha fet per als albats y mig cossos...»

Com que els albats són infants morts abans de l'edat de la raó (*DCVB*), es pot aventurar la hipòtesi que *mig cossos* serien els morts que, sense haver arribat a la categoria d'adults, no es podien qualificar ja d'infants = 'mort adolescent'?²⁵

Núm. 322. *Claveria*, fol. 41 r. 1578-1579

MILLANARI

Per MILLER. Documental sota l'article SOBREMESSA (*vid.*).

MOLT DOBLE

«A mestre Jaume Soriano, ferrer, per lo ferro e mans de huna reixa *molt doble* que feu per a la preso comuna... la qual pesa cent trentanou lliures...»

Molt doble: expressió figurada, usada per a indicar que una cosa deu fer-se 'molt forta', 'sòlida' o 'massissa'.

Núm. 296. *Claveria*, fol. 9 v. 1537-1538

MOLTÓ

«Item paga per lo *moltó* que compra a manament dels dits jurats lo qual fon donat en la dita festa a luytar als homens. Avi notament e albara ut supra compres l diner d'alanguena que compra a pintar lo dito moltó e l diner de fil de canem a ligar aquell.»

Moltó. No aportem ací novetat alguna, filològicament parlant. Però hi ha alguna cosa de típic que no volem ometre, en el fet que el moltó donat com a premi d'una prova esportiva, celebrada amb motiu de les festes del lloc, es pintés amb mànquina. Segurament per a diferenciar-lo i exhibir-lo dintre d'un ramat.

Núm. 263. *Claveria*, fol. 8 r. 1457-1458

MUNDARINA (vid. DONA MUNDARINA)

MUNNI

«Item se carrega en rebuda lo dit sindich tres sous onze diners per tants ne cobra de *munni* y pecha per la guarda de certes cabres les quals guardaren los qui feyen fahena en la ceguia y la dita vila los paga...»

L'accepció del *DCVB* (*muni* = moneja, diners) està referida a Menorca. És anglicisme — diu — introduït durant la dominació anglesa de l'illa.

25. Pot referir-se també a la categoria de l'enterrament.

No ens serveix, doncs, a més que ací *munni* no pot significar diners, sinó més aviat quelcom que es pot traduir a diners, com propina. Caldria llavors buscar-li l'arrel en el llatí *munus*, -eris = do, regal, present.
Núm. 325. *Claveria*, fol. 5 r. 1582-1583

MUNTER

El mateix que (*vid.*) HERBATIADOR.

MUSSOLA VERA

Mussola autèntica, en oposició a la pastril.
Vid. PASTRIL.

N

NITXIL

«... que los honorables jurats e jutges comptadors en la tacha del llibre e capatro de la peyta de la dita vila, lo qual han a fer al tièni primervinent examinen los *nichils* dels llibres capatrons de la dita peyta dels anys propassats e aquells examinats se lleven los que conexeran se deguen llevar e cancellar en lo capatro nou...»

Ací es tracta del llibre de la col·lecta de la petita. Ho hem vist també referit al de la «col·lecta del Morabati» (que era personal) referit als pobres vergonyants i a llurs partides, declarades *nichils* per no poder-se recaptar. Independentment ja aquest concepte, podem dir del mot *nixil* que és tota 'partida fallida' en un pressupost d'ingresos. (*Vid.* ANICHILAR).
Núm. 58. *Manual de Consells*, fols. 14 v. i 15 r. 1514-1515

NIVELLADOR (*vid.* LLIVELLADOR)

NODRIMENT

«... que tots los qui tenen guardes menos en sos *nodriment*... que aquells entre tots hagen de fer hun procurador qui done per raho en totes les tals que seran donats per autos los dits menos e pague per aquell les dites tals a qui fetes seran...»

Nodrimet = ramat, conjunt d'animals de la mateixa espècie; i afirmem que es tracta de porcs en aquest cas. En Puigcerdà *nodrigner* significa *porc camper*, sortit de porcell i a punt d'entrar en l'engreix (DCVB). *Nodriments* serien llavors els ramats de porcs d'aquestes característiques.²⁶
Núm. 50. *Manual de Consells*, fol. 38 v. 1505-1506

26. Un paralelisme semàntic fóra el castellà *cría*. (N. de G. Colom.)

O

OBLADA (*vid.* CANELA E OBLADA)

OLIADA

* «... que per al present any e de ací anant quascun any en lo principi de la *oliada*, ans de fer oli en els molins...»

** «... puix la *oliada* del dit any es poca... que sia obert un sol moli.»

Oliada: campanya anyal de l'oli.

Núm. 60. *Manual de Consells*, fol. 33 v. 1516-1517*

Núm. 61. *Manual de Consells*, fol. 24 r. 1517-1518**

OLLA

«... dona... an Domingo Ferrandic, los quals li eren deguts per III *olles* e mig almut de sal quey prengueren los dits jurats...»

Olla és ací, sense cap mena de dubte, una mesura de capacitat, superior al mig almut. Tal volta de curta vigència, o d'ús restringit i per això no hem pogut trobar l'equivalència exacta, ja que és l'únic document en el qual hem observat el mot amb aquest significat.

Núm. 207. *Claveria*, fol. 24 r. 1364-1365

OVELLES DE VACIU

«... per lo erbatge de 150 ovelles de ventre y 100 *ovelles de vaciu*, y delme dels corders que Nostre Senyor li donara...»

Ovelles de vaciu: 'ovelles no prenyades'. Sempre ací per oposició o contrast amb les prenyades que se citen.

Núm. 70. *Manual de Consells*, fol. 65 v. 1668-1669

OVELLES DE VENTRE

«... promet pagar a dita vila per lo erbatge de 650 *ovelles de ventre*, 13 lliures. Y pagar aiximateix per lo delme dels corders que Nostre Senyor li donara...»

Ovelles de ventre: 'ovelles prenyades'.

Núm. 70. *Manual de Consells*, fol. 63 r. 1668-1669

P

PAP

«Que yo, Johan Sancho, ateneant haver venut a vos honorable en Johan Danyar, donzel, batlle de Vilareal present, certa quantitat de bestiar lanar, e com temats que en lo dit bestiar no age malaltia appellada *pap*, per tal vos promet que si de ací a vint dies del mes de febrer hic ha en lo dit bestiar malaltia de *pap*, que tots los que seran paputs sia tengut rec-

bre e recobrar, ens sia tengut restituir lo preu, vos restituint a mi tants com seran paputs.»

Pap: enfermetat del bestiar (llanar, és en aquest cas concret).
Núm. 1.734. *Protocol notarial*, fol. 13 v. 14 gener 1426

PAPER D'EXÀTIVA

Documentat a PAPER TOSCA.

PAPER TOSCA

* «... paga... en set mans de *paper toscà*, e en tres de *paper de Exativa*, lo qual paper costa a raho dela ma II sols. i lo *d'Exativa* a raho de XII diners per ma...»

El paper de Xàtiva, fabricat al dit lloc, era de pitjor qualitat, ja que costava la meitat exactament que l'importat de la Toscana; per aquesta raó era emprat per a certes lletres, diguem-ne «de compromís». Vegem: * «... an Domingo Beneyto per raho de miga ma de paper [ordinari] que compra per ops dels comptes quis feyen... e per raho encara de III fulls de *paper toscà* que compra en la ciutat de Valencia per fer lletres al senyor compte d'Ampuries e ala senyora Infanta...»

Núm. 206. *Claveria*, fol. 20 r. 1362-1363 *

Núm. 212. *Claveria*, fol. 24 v. 1373-1374 **

PAPUT

Transcrit a l'article PAP (vid.).

Paput: 'animal atacat de la malaltia anomenada pap'.

Núm. 1.734. *Protocol notarial*, fol. 13 v. 14 gener 1426

PARCONIA

«Item que nengun oficial dela dita vila que sia jutge o tinga judicatura alguna en les dites carneries no puixa dir ni fer dir, ni haver part ni *parconia* en lo arrendament de aquelles...» «... Item que nengun moro no puixa dir en lo dit arrendament... ni haver part ni *parconia*...»

Parconia: participació: «no haver part ni participació». Ací la part es refereix a una d'altres, totes iguals. La participació indica alguna cosa no estipulada, però efectiva.

Hem d'advertir que, malgrat haver-ho vist altres vegades escrit, i sempre com ara *parconia*, la grafia correcta és *parconia*, amb la síl·laba *ni tò-nica*. I llavors la procedència es veu clara i directa de *parconer*, que té part en una cosa (empresa, propietat, acció comuna, DCVB).

Núm. 59. *Manual de Consells*, fol. 149 r. 1515-1516

PARTIDORS D'AIGÜES (vid. JUTGES PARTIDORS D'AIGÜES)

PASSATGE

Dret de passatge (vid. ASSADURA).

PASSI

«Que sia dit lo Passi cascun dia y sia posat en bací. Item a 28 de setembre any 1558 stabiiren y ordenaren que si lo reverent clero dela gle-sia Parroquial... sera content dir lo Passi en la trona de la Sgle-sia Parro-chial... alta vosse, de continent apres acabada missa major cascun dia, li sia promes donar y li sia donat de caritat sis diners per cascun dia, pre-gant a nostre Sr. Deu nos done bona sanitat y ens conserve los fruits so-bre la fas de la terra, per pagar los quals sia possat un bassi o cabas per la vila y qui tindra carrech de aquell pague la dita caritat y fassa son lli-bre de rebudes e dates.»

El *passi*, segons el DCVB, és la narració evangèlica de la passió i mort de Jesucrist, que se recita o canta en les misses del dia dels Rams i del dimarts, dimecres i dijous sants. Està tot ben documentat. També a Benussal, Catí i Morella significa — seguint el DCVB — 'malura epidè-mica'.

Ací es tracta de quelcom distint d'ambdues coses, per bé que partici-pant de tots dos conceptes. L'esclavó perdur? Vegem:

El *passi* ordena el Consell que es diga *tots els dies*. Doncs entra en les facultats d'aquest organisme civil ordenar-ho, escapa a la litúrgia. Es diu al final de la missa i no al moment de l'evangelí, i sols en missa ma-jor. A més, hom especifica el contingut del *passi*, autèntica oració de ro-gativa pregant per la sanitat dels homes i conservació dels fruits de tota mena. I és objecte d'una subvenció extraordinària recaptada mitjançant un bací que es passa per la vila.

Tot això ens autoritza a creure que, a més de les accepcions enregistra-des, el *passi* era una oració de rogativa, a favor de la sanitat general, pro-nunciada cada dia al final de la missa major, amb caràcter discrecional, i estranya a la litúrgia ordinària.

Núm. 1.317. *Llibre de ordinations*, fols. 26 i 27. Transcripció de 1711.

PASTRIU

«... que la boga e musoles, axi veres com *pastrius*, e ragades, sien ve-nudes tot lany a tres diners la llura, tot lany, exceptat la *pastri* que no puxe esser venuda en lo temps com lo mustaçaff en lo libre servara lo sta-tut en lo dit temps de la dita *basri*...»

El text, una mica enreversat, sembla fer al·lusió a algun capítol del llibre del mustassaf que limita la venda de la mussola *pastri* o *basri* a un temps determinat. No hi ha dubte que es tracta d'espècies afins, sus-ceptibles de crear confusió.

El *DCVB* ens dona el mot *bastinal* per a designar tots els peixos que no tenen escata sinó pell, i *bastina* com a genèric dels taurons i les rajades, prou afins als primers al gènere *mustela* al que pertany la mussola. Vist açò, hom podia arriscar-se a pensar que allò que es venia com a mussola *pastrii* era senzillament tauró, deixant per a la mussola autèntica la denominació de *vera*.^{26 bis}

Núm. 34. *Manual de Consells*, fol. 20 v. 1477-1478

PAVÉS DE BARRERA

«... per lo preu de I *paues gran de barrera* qui compra de la almendra de na Figuera...»

Núm. 251. *Claveria*, fol. 25 r. 1438-1439

PEDRA DE CUB

«... per una *pedra de cub o trull* que prengue de les cases que eren de Cortes prop de Bellaguarda.»

PEDRA DE TRULL

Pedra de cub o trull: Els conceptes *cub* (hexaèdre regular) i *trull* (entre d'altres, peça de pedra troncocònica que volta en el molí d'oli i esclafa les olives) ens són prou coneguts. El que desconeixem és la raó d'associació d'ambdós conceptes, aparentment contradictoris. Cal dir que avui, a la localitat, es diu *cubo* (castellanisme de *cub*) a la peça troncocònica que, en la roda del carro, gira sobre l'eix i sobre la qual s'ajunten els raigs. Llavors l'analogia sembla evident. Però aquesta opinió, personalíssima, la deixem subjecta a estudi perquè, d'acceptar-se, suposaria la revisió del concepte *cub*.²⁷

Núm. 259. *Claveria*, fol. 3 r. 1453-1454

PEIX DE RAVALLA

«Item mes lo dit honorable consell ajustat mana esser notat, per que la vila en los dies de dejuni sia servida de pex, que lo honorable musta-gaf en los dis dies, ab consell de jurats e prohoms, puxa afegir al for de pex de *ravalla* e no en altre...»

Núm. 43. *Manual de Consells*, fol. 24 r. 21 desembre 1494

PEIX REAL

«... que daci a Pasqua Florida primervinent los peix deius declarats sien venuts al for davall scrit, ço es a saber, sucla, agulles e sorells a rao

26 bis. Vegen ara l'estudi de Joan VERNY, *De la bèlvia al tauró: supervivents catalans del lluit pístic*, «Randa» 9 («Homennatge a Francesc de B. Mollà 1»), pp. 51-62. (N. de G. Colom.)

27. Al sector de Vinaròs es diu *cub* o *cubo* a un dipòsit de forma troncocònica.

de V diners per lliura. Et que tot *peix Real* que en los stabliments dela vila aforat no sie, venut a aquell for o preu que als jurats o als dos daquells en semps ab lo musta-gaf ben vist sera.»

Núm. 2. *Manual de Consells*, fol. 22 r. i v. 1383-1384

PELEGATS

«Item... paga... a Tomas Ballester, ... saluador, deu reals castellans per la venguda ha fet ala present vila pera saluador los vehins e bestians dela dita vila per esser stats *pelegars* los bestians de los gossos rabiosos...»

Pelegar: 'contagiar'?

Núm. 322. *Claveria*, fol. 45 r. 1578-1579

PILADA

* Hom pagà el salari dels qui anaren «a fer la *pilada* a mautar la armagansa...» [fol. 16]. «... Arena per a fer la *pilada* o morter...»

** «Divendres a XV dies del dit mes foren a fer *pilades* los detus scrits.» (El document és una cèdula de missions per les obres del mur.)

*** «Per un garbell de cordes pera garbellar la arena de les *pilades*...» El *DCVB* diu de *pilada* que és «porció de cosa o conjunt de coses que es treballen d'una vegada en una pila». Sense contradir aquest significat, ací la *pilada* és sempre la del morter o mescla dosificada de calç, arena i aigua. Cal, doncs, emprar-ho com a una acceptió del mot. D'altra banda, mai es fa menció de pila alguna, o recipient destinat a aquest fi. Es prepara com avui encara en alguns llocs: a braços i sobre la terra aplanada, dins d'un cercle d'arena.

El mot no deu de venir de pila com a safareig o recipient, sinó més bé pila com a munt. «Foren a fer *pilades*» equival a *foren a fer munts*.

Núm. 217. *Claveria*, fol. 15 r. 1379-1380 *

Núm. 221. *Claveria, Papers*, núm. 4. 1383-1384 **

Núm. 296. *Claveria*, fol. 13 v. 1537-1538 ***

PORC SALVATGE O PERÉSTEC

'Porc senglar.' Documentat a TAULATGE.

PORTALENY, PORTALENYA (vid. CLAUS PORTALENYS I POST PORTALENYA)

POSIO

«... et que per ço que les gents no hinc puxen cavar [la arena] los *posios* e entrados de la dita cova sien tanquats en manera que bestia alcuna noy puxe entrar ne exir...

Núm. 11. *Manual de Consells*, fol. 9 v. 1420-1421

POST PORTALENYA

«Item paga... per tres post *portalenys* que de aquell compra e rebe a obs de la dita vila...»

«... per un troç de post *portalenya* pera la almenara de la ceguia major...»

Post portalenya: la que s'usava per a fer portes? (Vid. CLAUS PORTALENYS).

Núm. 250. *Claveria*, fol. 14 v. 1432-1433

Núm. 297. *Claveria*, fol. 13 v. 1539-1540

POSTEMA

«... per entrar e requorrer lo dit pou si estava be e trague quatre puals de postema.»

Postema equival ací a 'brutícia', 'tarquin', 'brutor'.

Núm. 285. *Claveria*, fol. 6 v. 1502-1503

POUATGE

«... Conèixeran tots que nos... jurats de Vilareal... de consentiment e volentat del Consell de la dita vila, fem publicament correr e substar... qui per menys de *pouatge* per cascuna casa o alberch dela dita vila, segons que... se acostume levar *pouatge*, volte tenir abduy los pous dela dita vila a un any... primervinent e continuament comptador, segons forma e tenor dels capítols següents. Los capítols los quals lo poer o aquells qui tendra los pous de Vilareal haura a servir e tenir. Primo quel dit poer...», etc.

Pouatge: 'Taxa pagada per cascuna casa per a cobrir el salari de l'home encarregat de la custòdia, conservació i escurament dels pous'. A tenor dels capítols del poer, d'aquesta taxa es pagaven també els poals i les cordes.

Núm. 6. *Manual de Consells*, fols. 16 v. a 18 r. 1 juliol 1410

POUATGER

«An Bernat Miquel, *pouatger*, los quals li feren de ajuda per lo poal del pou chich ques trengua quant caygue en lo dit pou per culpa del banch del dit poal, com fos trenguat...»

Pouatger = l'home que té en condret els pous de la vila, mitjanciant subhasta anual contra una taxa dita *pouatge* (vid.) que aplicava als veïns i de la qual es traïa el salari i les despeses de conservació i escurament dels dits pous, a més del material (poals i cordes) per al bon ús del pou.²⁸

Núm. 243. *Claveria*, fol. 26 v. 1417-1418

28. El mot *poer* (pouer) és sinònim de *pouatger*, però hem usat com a principal el segon per creure'l relacionat amb *pouatge* i derivar-ne del mateix, mena de taxa o impost que cobra pel sosteniment del seu ofici.

POUER (vid. POUATGER i POUATGE)

PROCURADOR AD LITES O ALS PLETS

* «... a Pere Cavaller, notari de Valencia, sindich e *procurador* de la universitat de Valencia als pleyts...»

** «... per... portar a Pere Cavaller, notari, *sindich* de la dita vila ad lites...»

*** «... a Jacme de Sentivicens, notari, *procurador quo ad alies* en Valencia...»

El càrrec de *procurador ad lites* o *als plets* era objecte de contracte, escrit o verbal, i durava mentres que no hi havia disconformitat per una de les dues parts. Generalment, «mentres plaurà al Consell», és la fórmula emprada.

Núm. 213. *Claveria*, fol. 16 r. 1374-1375 *

Núm. 216. *Claveria*, fol. 54 v. 1377-1378 **

Núm. 226. *Claveria*, fol. 30 r. 1394-1395 ***

PROMP

* «... Joseph Sans, notari, *prompt* y conceller... Taulager, Ermenegildo Benet, ... *prompt* y conceller...»

** «... Miquel Soler, major de dies, ciutada, *prompt* y conceller de aquella...»

*** «... Taulager de dany y furt a Jaume Peset, mercader, *prompt* y cavaller de dita vila...»

Etc. Els exemples que aportaríem són molts, però hem de dir que no n'havíem vist fins ara (1672). Es tracta d'una variant gràfica de l'atribuït honorífic *prohom*.

Núm. 72. *Manual de Consells*, fol. 14 v. 1672-1673 *

Núm. 72. *Manual de Consells*, fol. 20 r. 1672-1673 **

Núm. 72. *Manual de Consells*, fol. 28 r. 1672-1673 ***

QUADRA

Q

En el document adduït al mot *sedeny* (vid.) es parla dels «punts e sedenys de les *quadres* de la horta...».

Segons el *DCVB* es diu *quadra* al «caní que arrenca d'un caní principal en terra de secà (Cast.)». Ací ho veiem aplicat precisament a un caní d'horta (Vila-real).

QUATRÈN

«... per XLIII dies que estech en la host damunt dita, los VI dies a doblen sou, e los VIII dies a *III^{tes}* diner, e los romaments XXIX dies a

rao de XVIII diners per dia, romanents a pagar de LVIII sous II diners, ... XXXVI s. II d.»

IIII = quatrèn. Que val el quàdruple d'una unitat indicada (sou o diner, generalment), de semblant manera com doblèn (*vid. doblèr* en DCVB) val el doble.

Núm. 205. *Claveria*, fol. 47 r. 1348-1349

QUERNER

* «Item paga... an Andreu Iyanyes... hu dels *querners* e collectors de la tacha de la composició dels olim particulars agermanats...»

** «... dona e paga... an Pere Andres, fornèr, *querner* de les darreres dos anyades de la tacha de la composició dels agermanats particulars de la dita vila...»

Querner = 'quaderner'. 'Collector, receptor d'un tribut, taxa o imposició, perquè es val del *quern* o quadern confeccionat amb aquest fi'.

Núm. 296. *Claveria*, fol. 22 v. 1537-1538 *

Núm. 298. *Claveria*, fol. 14 v. 1540-1541 **

R

RAGAIA

«... per una *ragaia* o *lanronet* que fon comprat per posar en la sala pera hun sargento, tres reals castellans... V s. 9 d.»

Núm. 303. *Claveria*, fol. 24 r. 1547-1548

RAVALLA (vid. PEIX DE RAVALLA)

REBEDOR

«*Rebedor* de mi, Gabriel Avinent, per autoritat real notari publich, del any de la Nativitat de Nostre Senyor Deu Jhesus Xrist mil cinch cents seixanta set.»

El *rebedor* és el llibre (o més aviat diversos quaderns, relligats una volta escrits) on el notari pren les primeres notes, indispensables per a la redacció definitiva del document. Sol tenir el mateix format que el protocol però, en contrast amb aquest i per la seua pròpia naturalesa, descarat, amb notes marginals, partides i altres anotacions. Es tracta, en definitiva, d'un esborrany.²⁹

Núm. 1.753. *Rebedor notarial*, fol. 1. 1567

29. El llibre *rebedor* no figura en el DCVB. Allí està el mot *notial*, del que diu que és el «llibre de notes d'un notari», i ens sembla que no és així. El *notial* — diu Dualde Serra — és el volum en el que hom insertava els documents íntegres, amb totes les clàusules desenrotllades, tal com es lliuraven a les parts interessades. I diu que, sovint, s'es-

REMOLCAR

* Al marge: «Comprar forment de *remolcar*». Text: «Item mes lo dit honorable consell... mana esser notat que sia comprat lo mes forment que haver se pora al menys for ques trobara per ops de *remolcar* en la botiga.»

** «Item paga... cent noranta tres sous y cinch diners per la perda del forment de *remolcar* venut en la botiga.»

*** «Considerat que alguns botiguers se perden y han perdut en dit arrendament per ocasió de no tenir mes que un sou per lo forment *remolcar*...»

Remolcar = 'fer provisió', 'rebalsar'.

Núm. 64. *Manual de Consells*, fol. 38 r. 1529-1530 *

Núm. 305. *Manual de Consells*, fol. 33 r. 1551-1552 **

Núm. 67. *Manual de Consells*, fol. 33 r. 1604-1605 ***

RENADIU

«De bestiar que entrara en blats *renadius*. Item establiren e ordenaren que bestiar algu... no gos ne sia tan hosat que gos ni presumixa entrar en blats *renadius* del terme... los quals sien senyalats ab canyes o altres senyals per los quals apareguen que els senyors dels dits blats vullen que sien reservats e guardats, pero si los dits blats seran tals que guardats ne reservats no deixen de esser e ago a coneguda dels jurats, que no sien entessos ne compresos per los dits *renadius* e ago sots pena de...»

Malgrat l'endiablada redacció, tot vol dir el mateix. *Renadiu* és el fruit (qualsevol, però especialment el blat) que neix de llavor perduda durant la collita precedent, és a dir, sense sembrar-lo. Però ací diuen *renadiu* a eix mateix fruit no per la manera de néixer, sinò perquè es pot prendre lliurement, i neguen la dita condició de *renadiu* a tot blat que l'amo ha assenyat per la seva intenció d'aprofitar-lo. *Act renadiu* està en oposició a *reservat*. I encaixa prou bé amb la locució inserta al DCVB de «viure de renadiu».

Núm. 1.317. *Llibre d'ordinacions*, fols. 63 i 64. 1326. (Recopilació de 1711.)

crivien només les dues primeres línies del document, omint-ne el text restant. *Vid.* «III Congreso Nacional de la Abogacía. *Catálogo de la Exposición de Derecho histórico del Reino de Valencia*. Valencia, 1955», pp. 245 a 250. En la 248 es descriuen el *rebedor* i el *notial*.

Sanelo (*Diccionario valenciano-castellano*) diu: «*Rebedor*. Receptor, el que autoriza la escrituras», i altra acceptió: «Donde se extiende la escritura», i Gulsóy, en nota, diu: «... debió ser la sala donde se recibían y se extendían las escrituras, actas, etc.». Omitim qualsevol comentari sobre aquest punt de vista.

REPENYORA

«... paga... an Pere Gerreu... los quals aquell legitime demostra que havia pagats per les marques e o repenyores dels bens del dit Pere fetes per la vila de Xerica per reintegrarse dela marca per aquesta vila feta de bens dels vehins de Xerica per integrar an Francesch Penafel dela penyorra e marca a aquell feta per la vila de Xerica per dret de assadura...»

Repenyora: penyora o embarc fet com a conseqüència i en represàlia d'un altre anterior. El document ens presenta un cas curiós, autèntic ro-sari o procés en cadena, que sol acabar mitjançant arbitrages que donen fi a una situació tensa entre dos llocs, gelosos defensors de llurs privi-legis.³⁰

Núm. 250. *Claveria*, fol. 13 r. 1432-1433

RESPONSÍO

«Item rebe... den Johan Catala, per lo interès e o *responsio* que quiscun any fa a la dita universitat de les cases hon esta...»

Aleshores els termes *interès* i *responsio* semblen sinònims. El que no cal dubtar és, a la vista del text, que tots dos podien significar arrendament.

Núm. 264. *Claveria*, fol. 2 r. 1459-1460

RESTRES

«E les vaques de lauro per lo dit bovalar no puxen portar ab si sino les *restres* que mamaren, sots la pena dels deu sols e de degolla.»

Restres = 'vedelles'.

Núm. 42. *Manual de Consells*, fol. 13 r. 19 agost 1492

RETATXA

Documentat al mot *ROMPIMENT* (vid.).

Quan una taxa es fa dues vegades per un mateix motiu, la segona s'anomena *retaxa*. Vegen el mot *TATXA*.

Núm. 318. *Claveria*, fol. 50 r. 1569-1570

RETÒS

«... que de huy avant ne per ningun temps, ne lo avituallador ne tallador deles carns deles carniceries... puxen ne sien gosats de traure ne llevar los *retossos* y gargamello dels caps [dels] moltions que mattaran y pellaran en les taules de dies carniceries, ans be, tinguen obligasio de donar los dits caps ab los *retossos* y gargamello...»

Retòs: 'part del coll immediata al crani'.

30. Vid. *Furs de València*, ENC, I, p. 126, nota 2. (N. de G. Colon)

RIBÀS

El mot viu encara. «Arreglar el reiòs» o «pelar el retosset» són expressions ben conegudes pels barbers de la localitat.

Núm. 68. *Manual de Consells*, fols. 54 v. i 55 r. 1604-1605

Vid. en RUC, especialment la nota a peu de pàgina on es dona referència d'una acceptió local del mot.

RIBADOQUÍ

«... que lo manya dela vila faça una dotzena de *ribadoquins* e una carabatana...»

Ribadoquí per *ribaldequí*, 'peça d'artilleria'.

Núm. 48. *Manual de Consells*, fol. 25 v. 1503-1504

ROMPIMENT

«Item... paga... al manífich en Pere Duay, mercader... clavari elet e nomenat per lo Exmo. senyor Viso rey pera rebre la retaxa feta entre les ciutats e viles reals del present regne per raho del *rompiment* fet per Luis Garcia, de Algezira, clavari qui fon del servey offert a sa Mt. en les cortis del any MD XXX III...»

Rompiment = 'fallida'.

Núm. 318. *Claveria*, fol. 50 r. i v. 1569-1570

RUC

* «... per veure e regonexer alguns ribaços e *ruchs* quey eren cayguts...»

* «... a veure a regonexer alguns *ruchs* o tormons que eren cayguts en

la ceguia prop les ermites.»

*** «... per traure un *ruch* o ribaç que ere caygut en la ceguia...»

Sabem que un tornó és un penyal isolat, i que un ribàs és la part gruixuda del caixer o barana d'una séquia (DCVB).³¹ Dos conceptes que no admeten confusió i, no obstant, hem vist el mot *ruch* associat a *tornó* en el segon exemple, a *ribaç* en el tercer i deslligat de *ribaç* en el primer. No dubtem, doncs, a la vista de la contradicció que s'estableix entorn del mot *ribaç*, en assenyalar l'analogia entre *ruch* i *tornó*, del qual el suposem sinònim.

31. A Vilareal es diu avui ribàs a una paret de pedra seca, de poca alçada (de 1 a 1,50 metres) i, generalment, arrossada en el sentit de l'alura. Quan les pedres estan poc o mal travades, i per això formen certes raïlles intersticials, de dalt a baix, es diu que «el ribàs està rullel» i és sinònim de 'mal fet'. Cal observar que sempre, quan aquest ribàs s'arrebossa amb morter, deixa d'ésser-ho per a adoptar la denominació comuna de *paret*.

- Núm. 221. *Claveria*, fol. 31 v. 1383-1384*
 Núm. 221. *Claveria*, fol. 44 v. 1383-1384**
 Núm. 227. *Claveria*, fol. 36 v. 1395-1396***

RUXAR

Per *arruixar* o *ruixar*. Documentat al mot *ESTARINVAR*.

S

SABA SEQUIER, SABACEQUIA, SABACEQUIER

- * «Consell cridat e ajustat fon acordat en aquell a be e profit deles cequies e aygues de Vilareal que, per conservacio dels privilegis dela dita vila, que *sabacequia* sia elet e mes de feyt per regir, guiar e procurar les aygues de les cequies dela dita vila, ço es del riu sech anlla tro al cap del terme, lo qual dit *sabacequia* jur ques haura be e lealment en lo officii de *sabacequia*, segons com bon *sabacequia* es tengut fer e deu, e que no fara ne consentira alcun frau eser feyt en les aygues de les dites cequies...»
- ** «... com sia ordenacio del dit honorable Consell en tal dia fer eleccio de *saba cequier*... lo qual per los dits honrables jurats fon nomenat en plener consell per *sabacequier* dela dita vila per al present any...»
- Sabacequier*: 'zelador, conductor i guardià de les aigües'. Vinculat a la séquia sols en quant aquesta és portadora de les aigües. (L'encarregat de la conservació i escurament d'ella és el sequier.)
- Núm. 2. *Manual de Consells*, fols. 4 v a 5 v. 19 juliol 1384*
- Núm. 47. *Manual de Consells*, fol. 10 r. i v. 1502-1503**

SAFAREIG

- «... per escurar lo abeurador o *caffareg* de Sancta Lucia...»
- Çaffareg* = *safareig* = 'abeurador' (sinònim).
- Núm. 264. *Claveria*, fol. 2 r. 1459-1460

SAGONIA

- «... en Guillamo Julach, saig, promet als... jurats de Vilareal presents, servir la dita vila del offici de *sagonia*, be e lealment...»
- Sagonia*: 'càrrec del saig'.
- La *sagonia* és, respecte al saig, el mateix que la notaria respecte al notari, l'escrivània a l'escrivà, etc.
- Núm. 4. *Manual de Consells*, fol. 48 r. 1393-1394

SALTAMI BARCA

Vid. documentació a l'article GENERALER.

Emprat per *saltambarc* = mena de capot o casaca oberta per l'espall o per davant (*DCVB*).

SALTAR A PALILLO (*vid.* SALTAR DE PALO)

SALTAR A PEUS JUNTS

«Item... per la oqua que fon donada *asaltar a homens de peus a peu junts*...»

Saltar a peus junts: modalitat esportiva practicada a les festes de la vila.

Núm. 246. *Claveria*, fol. 18 v. 1423-1424

SALTAR A SALTADORA

«... paga... per altra oqua la qual per los dits jurats fon donada a saltar a saltadora.»

Saltar a saltadora: prova esportiva practicada a les festes de la vila. (Segurament salt d'altura amb allò que avui en diem saltímetre.) D'altra banda, fóra possible de pensar que es tracta de salt amb garrotxa, però ja tenim la locució SALTAR DE PALO (*vid.*)

Núm. 222. *Claveria*, fol. 17 r. 1386-1387

SALTAR DE PALO

Documentat amb la locució CÒRRER DE ROCINS (*vid.*).

Prova esportiva practicada a les festes de la vila. Diríem que es tracta de salt amb garrotxa o pal llarg, si hom acceptés la possibilitat d'emprar, per a l'útil, el diminutiu: «... altra oqua... la qual fonch donada a *saltar*, la meyrat a peus junts e l'altra a *palillo*...» (*Claveria*, núm. 262, de 1456-1457, fol. 9 v.).

Saltar de palo i *saltar a palillo*, és la mateixa cosa?

SEDENY

«... que los ponts e *sedonys* de les quadres de la orta de la dita vila [de Vila-real] sien tornats per los heretics de aquells.»

El mot *sedeny* viu i s'empra encara avui en la localitat. Es diuen així tots els camins de l'horta tradicional (la part baixa, de la ciutat fins al terme de Borriana) paral·lels tots entre ells i perpendiculars als que, par-tint de la ciutat, moren a la ratlla del terme o segueixen cap a la vila veïna. Assenyalats per un número ordinal (primer, segon, tercer... *sedeny*), són tots ells més estrets que els principals amb els quals enllacen. L'ur-denominació pot respondre al fet que acabem d'assenyalar, si bé cal fer constar que en temps passats hi havia per la zona molta motera, testimo-ni d'una indústria sedera aleshores poderosa.

Núm. 55. *Manual de Consells*, fol. 32 r. 1510-1511

SERGE

«Item dona, los quals a si reitench per V jorns que estech entre anar, star e tornar a Serra, on lo Sr. Rey tenia *seige*, per portar lo sou als ballestes que tenia la dita vila en lost.»

Seige = 'sit'.

Núm. 207. *Claveria*, fol. 40 r. 1364-1365

SÍNDIC AD LITES (vid. PROCURADOR AD LITES)

SÍNDIC ALS PLEITS (vid. PROCURADOR ALS PLEITS)

SOBREMESSA

«... per son salari e treballs... per cerquar si porie trobar dos censals e mig a rao de XY^m sols per millanari, per quitar altres censals que la dessus dita vila fahie a rao de XII^m sols per millanari, per ço que de la *sobremessa* la dita vila se pogues prestament acorrer per a la obra del vall...»

Sobremessa: 'diferència', com a primera acceptió, davant la interpretació d'aquest text. Però l'hem vist emprat altres vegades amb motius tan semblants, que ens fa pensar si serà 'el guany obtingut en una operació censal'.

Núm. 229. *Claveria*, fol. 10 v. 1397-1398

SODOMITAR

Verb. Acció del sodomita. S'aplica tot el que hem dit en *bujarronar* (vid.).

Núm. 308. *Claveria*, fol. 20 r. 1454-1455

SOSACADOR, SOSACAR

«De moços, criats y *sosacadors* de moços. Item lo magnífich Consell ab notament per aquell fet en lo dia 14 de maig, any 1590, mana ser notat que per quant son tan grans los abusos que los moços criats de altri de cada dia fan en dexar en temps de les faenes a sos amos; que no ya moço que cumpia lo temps que se afferma a servir a sos amos, de ahon se seguien no tan solament molts inconvenients, que son ocasions de venir ales mans y es be que lo que conve al be util y profit dela cosa publica prevenir a semblants inconvenients y perque per lo semblant comve en totes y per totes coses servir igualtat y extirpar tota manera de inconvenients se podrien seguir a cerca dels moços y dels *sosacadors* del [s] moços... e considerant etiam lo gran abus y poch temor de Deu que algunes persones tenen en *sosacar* moços de altri... que qualsevol persona de qualsevol lley, estat o condició que sia, que *sosacara* moço de altri haja y sia enconregut en pena de quinze lliures...»

El mot, tant en la forma substantivada com verbal, és ben gràfic. Significa que trau, traure-li, que furta, furta-li el criat a un altre, de forma manganeta i poc noble. És castellanisme, sense cap mena de dubte i res pon en castellà a *sosacar* o *sonacar*, amb el mateix significat.

Núm. 1.317. *Llibre de ordinations*, fols. 182-183. 1590. Transcripció de 1711.

SUGITIA

* F. 27 r. «... paga a ells mateixos jurats e als deius scrits qui anaren al molí del cap del terme ab dit expert per donar acento en la traça de les *sugities*...»

F. 28 r. «Per donar la traça de les *sugities* a mestre Sancho de Camino [picapedrer]...»

F. 30 r. «Item... per ser presenta ab los experts en asentar la *sugitia* del cup als quals per dita raho feu les pagues...», etc.

** «... afferma, que lo molinet... hagues tanquades les *sugities* del dit molí e lo trasollador o almenara...»

Núm. 317. *Claveria*, fol. 36. 1568-1569 *

Núm. 11. *Manual de Consells*, fol. 4 v. 1420-1421 **

TALANYA

T

Per *taldia*, documentat sota el mot ESCOVA (vid., nota **).

'Persona encarregada de vigilar, de lluny o des de dalt.'

TAPINATGE

«... que per los jurats de la present vila sia cobrat lo dret de coronatje, maridadje y *tapinatje* ques demana per Sa Magestat...»

Tapinatge: tribut que, per circumstàncies extraordinàries, es pagava al rei.

Núm. 67. *Manual de Consells*, fol. 45 v. 30 juliol 1603

TATXA

* «Item que en la *tacha* quis deu fer per los tachados elets per los statments del Regne, preventint aquells, que los honorables justícia e jurats y síndich e juges comptados, ensemps amb en... [relació]... prenguen lo cappatro e tachan tots los vehins dela dita vila axi heretats, cases o bens mobles al for quis aparta valer e de allo facen son memorial... per mostrar-ho als tachados quant vinguen en la dita vila per tachar aquella.»

** «Ultimo que sien pagats los honorables justícia, jurats e altres qui han entrevingut en la *tacha* feta per los statments en les corts del present Regne, ço es, dels vehins e heretats dela dita vila...»

Taixa: Distribució, entre els vehins d'un lloc, d'un tribut, generalment amb caràcter extraordinari, que el lloc paga globalment a la Diputació del General del Regne, a les Corts o al rei mateix, mitjançant el General. A vegades (i és el cas present) la taxació és prèvia a l'assignació de quantitat i serveix de mòdul per a la distribució del donatiu o protertia entre les viles. Més endavant la *taixa*, procediment, es converteix en sinònim del tribut mateix, siga quina siga la naturalesa o origen. I així es poden veure anotacions com aquesta:

«... que dema lo honorable en Gabriel Prunyonosa... vaiga a València per pagar les cent y vint y dos lliures per la dita vila ala Magestat del Senyor Rey degudes dela segona paga dela *tacha real*. E per quant per la dita paga es vengut hun comissari, sien pagades les despeses que son estatades fetes per raho dela dita paga» (núm. 57, *Manual de Consells*, foli 13 r., 1513-1514).

Vid. al mot ROMPIMENT més documentació.

Núm. 30. *Manual de Consells*, fol. 14 r. 1467-1468 *

Núm. 30. *Manual de Consells*, fol. 16 r. 1467-1468 **

TAULA DELS COMPTES

* «Item paga... per adobar... la *taula dels comptes* ab sos claus...»

** «En axi que egualades dates ab rebudes e rebudes ab dates e examinat e fet compte final del present libre de dates ab rebudes, segons per aquell clarament se mostre... sobre la *taula dels comptes* hon fer es acosumat...»

Núm. 270. *Claveria*, fol. 7 r. 1474-1475 *

Núm. 270. *Claveria*, fol. 18 v. 1474-1475 **

TAULA DE CARNISSERIA

«... una *taula de carnereria* situada en la dita vila [de Castelló], tenguda sots directa senyoria del senyor Rey, a cens de huyt sous cascan any... afitrona ab la pescateria dela dita vila et ab lo almoiti et ab carneria mia mateixa...»

Es diu *taula de carnisseria* a la carnisseria mateixa.³²

Núm. 1.736. *Protocol notarial*, fol. 129 r. 3 maig 1434

TAUADOR (vid. en TAUATGE)

TAUATGE

* Feta transcripció a l'article LLIURCIÓ (*vid.*).

** «Item dona... al justicia de la dita vila per lo *tauatge* dels dits diners, feta gracia del pus...»

32. *Vid. Furs de València*, ENC, I, p. 117, fur LI-7, nota 9. (N. de G. Colom)

Tauatge: Comissió que se pagava a la Taula de Canvis i Dipòsits per haver fet en ella dipòsit d'alguna quantitat. El primer document ens dona un sou per cada cent florins. És el 0.0909... per cent (aleshores en la comarca el florí corresponia a 11 sous).

Hi ha una altra acceptió, que val per al *tauatge*, que es dedueix d'aquest altre text:

*** «Cervo e porch salvatge sien francs de tauatge. Item a 27 juny any 1540 establiren e ordenaren que en los capitols ques faran de asti avant, del arrendament de les carnisseries de la dita vila, sia assegut e possat un capítol ab lo qual se diga que qualsevol persona que matara cervo o un porch salvatge o frestec, aixi mascles com femelles dins lo terme de la present vila de Villarreal e aquell portara a tallar e vendre en les carnisseries de la mateixa vila, que aquell sia franc de *tauatge* e ninguna cosa sia tengut e obligat pagar al arrendador de les dites carnisseries per la dita raho, ans lo dit arrendador li haga de deyxar les haines necessaries de les dites carnisseries pera escorchar, tallar e vendre les dites reses francament, empero si voldra que lo tauer o tauador deles dites carnisseries escorcha, talla e vena les dites reses, en tal cas sia tingut e obligat pagar aquell, per lo *tauatge*, un real.»

Núm. 251. *Claveria*, fol. 17 r. 1438-1439 *

Núm. 259. *Claveria*, fol. 16 v. 1453-1454 **

Núm. 1.317. *Llibre de ordinations*, fol. 102. 1540. Transcripció de 1711 ***

TAULER

«... Que si en Pere Coves, *tauler* de les carneseries de la dita vila no voldra servir los capitols deles dites taules ab los quals aquell es conduhit per tallador, que a dan e despeses de aquell e dela fermanga e principal obligat de aquell ne sia conduhit altre...»

Tauler = tallador. carnisser. Arrendador de les taules de la carn.

Més documentació a l'article TAUATGE (***)

Núm. 63. *Manual de Consells*, fol. 13 v. 1520-1521

TIMÓ

«... per hun timó de hom qui fon tallat per lo mestre pedra piquer per armera e fon massa gros...»

Si no sabíem que el timó servia per a fer una armera, pensaríem que es tractava del timó per a un carro. Però sembla que diuen *timó* a un caserí o peça de fusta, tal volta per analogia morfològica o característiques semblants a les del timó del carro o del vaixell. D'altra banda caldria reparar si l'armera del picapedrer era cosa relacionada amb les armes (per

a estintolar-les, protegir-les) o es tracta d'una cina de l'ofici, encara no enregistrada.

Núm. 266. *Claveria*, fol. 2 r. 1466-1467

TIRAR

* «Item paga an Domingo Guerau, lo qual loga pera *tirar* manobra a tancar lo dit portal...»

** «Item paga an Turo, lo qual loga ab un ase per a *tirar* la dita manobra al mur el dit dia...»

*** «... Que a expenses de la dita obra, la qual lo dit en Domingo Bonet ha a fer, sien pagats loguers de bestes per *tirar* la calç necessaria a la dita obra...»

A part les nombroses variants i diverses accepcions enregistrades per al verb *tirar*, apareix ací d'una banda amb el sentit clar de 'transportar'. De l'altra hi ha (*vid.*) certa analogia amb el que actualment entenem com a servir. L'exemple (*) ens ho diu amb suficient eloqüència.

Núm. 205. *Claveria*, fol. 42 v. 1348-1349 *

Núm. 205. *Claveria*, fol. 43 v. 1348-1349 **

Núm. 1. *Manual de Consells*, fol. 10 r. 1382-1383 ***

TORRE ESPERONERA

«Item paga an Pasqual Rovira per IIII cañfos de calç que dell compra per la refacció dela *torre speronera*...»

«... an Pasqual Misança per VI dies que obra en fer lo baluart ala *torre speronera*.»

No es tracta d'un nom propi aplicat a una de les torres, segons costum (sabem aleshores el nom de cascuna), sinó el d'un tipus de torre determinada per llur situació, forma o funció específica (com torre major, torre mestra, torre de l'homenatge, etc.). Amb tota probabilitat deriva del substantiu *esperó* i fa referència a la situació de la torre.

Núm. 268. *Claveria, Papers*, núm. 6. 1468-1469

TRAHUNA

«... que li fosen donats en ajuda de fer una escala en la *trahuna* dela dita ecclesia per pujar en lo terrat de aquella...»

Trahuna = 'algorfa', 'andana'.

A les cases velles de la localitat existeix encara i es diu *trahuna*.

Núm. 222. *Claveria*, fol. 22 r. 1386-1387

TRANSTOLLADOR

* «Lo *trastollador* o almenara...» *Vid.* transcripció al mot *SUGITIA* (**).

** «... havia de ampliarla [l'agut] del *trastollador* fins a la torreta...»

«... ab huitanta quatre aznados bons e camats sens los que son cuberts en la dita agut e o reclosa fins al *trastollador*...»

Trastollador = 'almenara' (*vid.*) = 'comporta'.

Núm. 11. *Manual de Consells*, fol. 4 v. 1420-1421 *

Núm. 59. *Manual de Consells*, fol. 15 r. 1515-1516 **

TRAURE TERRA

«... establiren [hi, a Johan Amposta, titular de la partida]... terra...»

ab pacte que dins tres anys haia de plantar y traure aquella...»

Traure terra era llavors, i o és encara avui, 'cavar-la fonda, rompre-la i posar-la en explotació'.

Document pendent de catalogació. Es tracta d'un padró de peita de l'any 1596, fol. 23 v.

TRAURE VENAL

«... que los dits jurats no compren les cases de mestre Vicent Guasent, les quals les havia *tretes venals*.»

Traure venal: 'posar en venda'.

Núm. 51. *Manual de Consells*, fol. 21 r. 1506-1507

TRETA

* «Item reebre e o deu reebre... per la *treta* o imposició que lo Consell imposa als que trauren forment dela vila, ço es, tres sous per cascun cañfic, com ne agen treyt quatre cañfos e mig...»

** «... Miquel Johan Ofset... arrendador de la *treta dels grans* de la dita vila a ell arrendada per temps de hun any...»

Treta: imposició sobre els grans que se traïen de la vila. Dita *treta dels grans* o senzillament *treta* per aquesta raó.³³

Núm. 261. *Claveria*, fol. 2 v. 1455-1456 *

Núm. 319. *Claveria*, fol. 2 v. 1571-1572 **

V

VEDALERATGE

«... an Bernat Bou, vedaler, per raho del ofici del *vederatge* (*sic*)...»

«... a Johan Rovira, vedaler, per servir son ofici de *vedaleratge*...»

Vedaleratge: 'càrrec de vedaler', com guardanatge (*DCVB*) és el càrrec de guardia.

Núm. 208. *Claveria*, fol. 13 r. 1366-1367

33. *Vid. Furs de València*. ENC. II, pp. 54 i 55, fur I-V-33. (N. de G. Colom.)

VEHINATGE

- * «... Yvanyes Estheve e Johan Vello, se feren vehins de Vilareal... Et prometeren de pagar de peyta e *vehinatge* casun dels sobre dits... X sols en aquesta manera, que si hauran, tendran o compraran dins la vila o terme de aquella uns bens que la suma de aquells puxe segons la taxacio dels altres vehins a mes de deu sols, que sien tenguts pagar per cascuna lliures dels dits bens, axi com paguen los altres vehins, e lo delme e primicia...»

** «Item mes lo dit honorable Consell ajustat mana esser notat. Que lo magnífich en Pere Vergara, batle de la present vila... sia franch en la dita vila de *vehinatge* e no pague dit *vehinatge*... com sia home que fa molts benífets en aquella.»

*** [Al marge:] «Nichil *vehinatge* mestre esgrima.» Text: «... que mestre Barcelo, mestre de sgrima que sera avehinat a cinch o a sis anys, e perque no podia viure en la vila e sen es anat, ... que pague tota la present anyada e que de aqui anant no sia vehi ne pague... lo *vehinatge* ell ni ses fermances...»

*** «... los dotze sous sis diners per la gracia e remissio que lo Consell... havia fet... deles anyades e portatge que aquell devia de *vehinatge*...»

Vehinatge: Per aquest concepte tributaven a la vila tots aquells que no ho feien per cap altre, o bé quan la quantitat que els pertanyia de pagar per llurs béns no muntava fins l'estipulada, la qual sembla ser de deu sous a la primeria del segle XV.

Encara que els exemples adduïts responen tots quatre a forasters establerts, avehinats o en comissió de servei, el concepte val també per als naturals del lloc, com es desprèn d'un padró de béns datat entre 1360-1370 (núm. 850 de l'arxiu) on figuren tots els caps de casa amb llurs béns, inclosos els que no en tenen cap, o pocs, amb la nota: *Vehinatge*, la qual, òbviament, manca en les altres partides.

Núm. 9, *Manual de Consells*, nota entre fols. 3 i 4. 1413-1414*

Núm. 47, *Manual de Consells*, fol. 39 v. 1502-1503**

Núm. 50, *Manual de Consells*, fol. 42 r. 1505-1506***

Núm. 296, *Manual de Consells*, fol. 24 v. 1537-1538****

VEHINATGE DE BESTIAR

- * «Item reebee den Anthoni Danyio, del loch de Nules, los quals son pertanyents a la dita vila de *vehinatge* de certs porchs de aquell quelí aco-llien en terme dela dita vila...»

** «Item reebee den Berenguer Cardona, de Bechi, per lo *vehinatge* qui aquell feu del seu bestiar tro a la festa de Tots Sants...»

Vehinatge de porcs, boues, ovelles, etc., és el concepte pel qual tribu-ten a la vila els qui porten llurs ramats a herbejar el terme. La quantitat

a pagar està sempre concertada d'avant mà, en funció del nombre d'animals i del temps d'estada.

*** És força curiosa la nota (una d'elles, millor dit) del *Manual de Consells*, núm. 71, pertanyent a la sessió del 2 de novembre de 1669. Per salvar algunes disposicions restrictives en quant a la ramaderia estranya en el terme, alguns pastors aragonesos es fan veïns de Vila-real per un temps que comprèn la hivernada, i reten el jurament de *vehinatge* i vas-sallatge al rei «fins a tal dia...»; tot seguit s'estipula la quantitat a pagar per l'herbage del bestiar, d'acord amb la norma apuntada més amunt.

Núm. 243, *Claveria*, fol. 3 v. 1417-1418*

Núm. 253, *Claveria*, fol. 2 v. 1441-1442**

Núm. 71, *Manual de Consells*, fols. 56 r. a 59 v. 1669-1670***

VERSOS

«... per lo port de les dos pesetes de artilleria apellades *versos* que foren comprades en Valencia.»

Es tracta del nom comú d'aquestes peces, per quant al foli 35 es jus-tifica el pagament d'altres dues «apellades falconets».

Núm. 301, *Claveria*, fol. 17 r. 1543-1544

VINTÈ

- * «Item ha e deu reebre den Martí de Urgell, llevades les despeses, per lo *vinte* que deu pagar ala vila per la terra que regue per la cequia de Vilareal...»

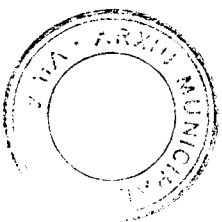
** «... que no sia donat aygua a nengu per *vinte*, als regants en terme de Borriana, si no sera vehi dela present vila...»

*** «... que sien convocats los de Burriana sobre la resposta que feta han a una letra... per lo *vinte*...»

**** «Item... mana esser notat que los jurats que hui son ni los que... se-ran, no gosen fer *viniers* en terme de Borriana sens que prechisca pri-mer lo beneplacit del Consell y llicencia per via de notament de Con-sell...»

***** «Otrosi fue acordado que a Vicente Barreda Bartholome se le agan seis jornales de *viniers*...»

Vintè. És dit de la terra o finca que paga per regar la vintena part de la collita. També es dit *vinet* a la part pagadora, variable en cada cas i subjecta a estimació entre les parts (Consell i regants). La institució és local, però d'arrel fonda en el temps, i ha trascendit a la toponímia. La *partida dels viniers* comprèn avui una part del terme de Borriana limi-trof al de Vila-real, que es rega encara de les aigües pertanyents a aquest



terme, per bé que l'origen de la denominació estigui ja oblidat en ambdues localitats.³⁴

Núm. 262. *Claveria*, fol. 3 r. 1456-1457 *

Núm. 35. *Manual de Consells*, fol. 15 r. 1481-1482 **

Núm. 37. *Manual de Consells*, fol. 28 v. 1484-1485 ***

Núm. 75. *Manual de Consells*, fol. 18 v. 1691-1692 ****

Núm. 80. *Judiciari*, fols. 17 r. i v. 16 juny 1727 *****

VIOLARI

«Item... paga... a Pere Cavaller, procurador dela vila... los quals li fa de *violari* per raho de la procuracio, ço es, dela paga de febrer...»

«... an Pere Cavaller, vèhi dela ciutat de Valencia... per son salari de la paga de sent Johan... de aquells cent sols que la dita vila li fa de *violari* cascu any de procurar per la dita vila com a sindich e procurador de aquella...»

El procurador en Valencia era més aviat un funcionari que un membre del Consell. Però no vitalici ni propietari del càrrec. Sovint el canyaven, si no els servia bé. Amb tot, solia ser el càrrec de major durada, i per això segurament li deien *violari* al seu salari, cas que no es repeteix. (Sabut és que el *violari* és un cens que dura tota la vida del censor.)

No obstant cal tenir açò present quan el mot *violari* se'ns presentarà desprovist d'un context susceptible de documentar-lo prou per a no haver confusió en interpretar el text. Un *violari* pot, aleshores, ser un salari.³⁵

Núm. 206. *Claveria*, fol. 17 r. 1362-1363

Núm. 214. *Claveria*, fol. 22 v. 1375-1376

X

XOTXA

«... que... facen... al... justícia... una *chocta* e capiro del que porte dol de la molt excellent senyora dona Isabel Regina, quondam muller del molt alt e excellent senyor rey Don Ferrando...»

Núm. 49. *Manual de Consells*, fol. 24 r. 1504-1505

34. En l'any 1865 es va acordar incloure en el repart ordinari del sequiatge les terres dels *vitulars*.

35. Vegeu als *Furs de València* la rubrica XIV del llibre III; així mateix el fur I-III-50, ed. ENC, I, p. 196, nota 1. (N. de G. Colón.)